

KULTURELLA PERSPEKTIV

Nr 4 • 2014

Tema:

- **Berättande**
– uttryck, samspel,
förhandling
- **Anmälningar**

I MODER SVEAS
ÖMMA FAMN
Daniel Rauhut

Den första social-historiska studien av förhållandena för flyktingar i Sverige under perioden 1945–1970. Vad har vi lärt av historien?

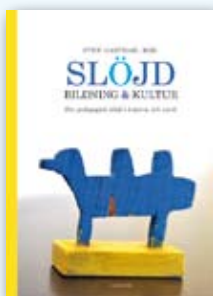

LÅT OSS DÖ SOM
HJÄLTAR

KVINNLIGA SOLDATER I
REVOLUTIONENS RYSSLAND
Per Enerud

En stark berättelse om två ryska kvinnor i början av seklet som bröt radikalt mot de normer som rådde för deras respektive klass och kön.

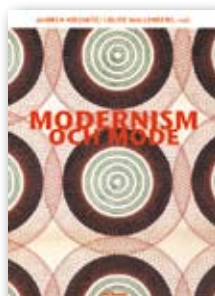
»Nominerad till
Stora fackbokspriset
2014«

SLÖJD, BILDNING
& KULTUR

OM PEDAGOGISK SLÖJD I
HISTORIA OCH NUTID
Sven Hartman, red.

En skildring av den svenska skolslöjdens långa historia. Läs om handens visdom, slöjdens förhistoria och den kvinnliga slöjden.

MODERNISM
OCH MODE

*Andrea Kollnitz
och Louise Wallenberg*

Här diskuteras modets starka betydelse för modernismen och dess uttryck 1900–1960 i tio essäer av svenska och internationella forskare.

En riktigt god läsJul önskar
vi på Carlsson Bokförlag!

Läs mer om vår utgivning på
www.carlssonbokforlag.se

CARLSSON BOKFÖRLAG

Stora Nygatan 31, Box 2112, 103 13 Stockholm
08-545 254 80, info@carlssonbokforlag.se

JAG MINNS
MITT JERUSALEM

EN SVENSK ARABIST BLAND
JUDAR OCH ARABER
Bengt Knutsson

En rik och medryckande skildring av en svensk forskare och språkbegåvnings olika arbeten och engagemang i Jerusalem.

Utges av Föreningen Kulturella Perspektiv vid Umeå universitet, med stöd av Vetenskapsrådet och Carlsson Bokförlag, Stockholm

Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift tillämpar ett referee-system med extern kvalitetsgranskning.

Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift is a refereed quarterly scientific journal. Submitted manuscripts will undergo blind peer review.

CHEFREDAKTÖR
Roger Jacobsson

REDAKTIONSKOMMITTÉ
Alf Arvidsson, Billy Ehn,
Kurt Genrup, Roger Jacobsson,
Marianne Liliequist, Anna Sofia
Lundgren, Britta Lundgren

REDAKTIONELL ASSISTENT
AnnCristin Winroth

RÅDGIVANDE NATIONELL
REDAKTIONSKOMMITTÉ
Gösta Arvastson, Helene Brembeck,
Lena Gerholm, Orvar Löfgren,
Inger Lövkrona

INTERNATIONELL
REDAKTIONSKOMMITTÉ
Anne Eriksen, Oslo, Torunn Selberg,
Bergen, Ulrika Wolf-Knuts, Åbo,
Richard Wilk, Bloomington, USA,
Anna-Maria Åström, Åbo

ANSVARIG UTGIVARE
Billy Ehn

REDAKTIONENS ADRESS
OCH KONTAKTUPPGIFTER
Etnologi/Institutionen för kultur- och
medievetenskaper, Umeå universitet,
SE-901 87 Umeå
Roger Jacobsson, tel. 090-786 96 57
roger.jacobsson@kultmed.umu.se
Billy Ehn, tel. 090-786 55 67
billy.ehn@kultmed.umu.se
AnnCristin Winroth (prenumerationsansvarig) tel. 090-786 57 25
anncristin.winroth@kultmed.umu.se
Fax 090-786 78 45

PRENUMERATION
275 kronor för fyra nummer 2015,
institutioner och bibliotek 325 kronor,
lösnummer 70 kronor

PLUSGIRO 65 33 59 – 0

OMSLAG OCH GRAFISK FORM
Roger Jacobsson

TYPSNITT Adobe Caslon

COPYRIGHT
Kulturella Perspektiv och respektive
författare

TRYCK
Original i Umeå AB 2014

ISSN 1102-7908

KULTURELLA PERSPEKTIV

Svensk etnologisk tidskrift

Nr 4 2014 • Årgång 23

ALF ARVIDSSON OCH
KATARZYNA WOLANIK BOSTRÖM
Berättande: uttryck, samspel, förhandling 2

DANIEL ANDERSSON
"En sån här flummig typ, det har jag då aldrig tänkt
att jag skulle bli"
*Narrativ praktik och identitet i intervjuer med småskaliga
ekologiska lantbrukare i övre Norrland* 4

KATARZYNA WOLANIK BOSTRÖM
Migrationsberättelser i samspel 12

COPPÉLIE COCQ
Att berätta och återberätta
Intervjuer, narrativ interaktion och berättigande 22

ALF ARVIDSSON
Berättelse, beskrivning, auktoritet 30

ASBJØRG WESTUM
Om språkbruk, generaliseringar och ett besvärligt material 39

ANMÄLNINGAR OCH NOTISER 46
Bland kreativa typer och nya livsstilar i Brooklyn, New York
Lisa Wiklund, *Kreativa Liv: Konstnärligt arbete och kosmopolitisk vardag
i Williamsburg New York*,
anmäld av ROGER JACOBSSON 46

"Förändring är dess livsluft"
Folkloristikens aktuella utmaningar: Vänbok till Ulf Palménfelt.
Redigerad av Owe Ronström, Georg Drakos och Jonas Engman,
anmäld av ROGER JACOBSSON 48

Omslagsbilden: "Här är det frågan om rytm, uttryck, samspel och förhandling i en
alldeles egen kontext". Detalj ur en illustration i Patricia McDonnell (ed.), *On the Edge
of Your Seat: Popular Theater and Film in Early Twentieth Century American
Art. "Two Acrobats", Water colour and graphic on paper, av Charles Demuth, 1912.*
(Walker Art Center Minneapolis). Minneapolis, Frederic R. Weisman Art Museum,
University of Minnesota. New Haven/London: Yale University Press, 2002.

Berättande: uttryck, samspel, förhandling

ALF ARVIDSSON, professor i etnologi, KATARZYNA WOLANIK BOSTRÖM, fil.dr och universitetslektor i etnologi, båda verksamma vid Umeå universitet. Författarna presenteras mer utförligt vid sina respektive artiklar.

När vi vid Umeå universitet 1992 ordnade en konferens om muntligt berättande, var det inte ett nytt ämne men ändå ganska ovanligt att ge det sådan uppmärksamhet, och särskilt med att diskutera i termer av vardaglig performativ kompetens, berättarposition, självpresentation, narratologi (Arvidsson 1993). Sedan dess har vi sett en stor expansion av studier i narrativitet, uppmärksamhet på berättelser som kultur- och samhällsanalytisk strategi, tal om en "narrativ vändning" inom samhällsvetenskaper, nyetablerade vetenskapliga tidskrifter som *Narrative Culture*, *Narrative Inquiry* och *Storytelling, Self, Society*, förutom en generell uppmärksamhet för att inte säga överkänslighet för "berättelser" och "storytelling" i samhället (Palmenfelt 2009).

För att inte hamna i ett läge där narrativitet blir en sliten metafor för kommunikation i allmänhet har vi inom det tvärvetenskapliga narrativitetsseminariet i Umeå arbetat med frågor i intersektionen mellan "form" och "innehåll", och artiklarna i detta nummer är resultat av dessa diskussioner. De har många beröringsytor, där vi främst vill lyfta fram intresset för den språkliga formen, berättande som medel för självpresentation och den dialogiska karaktären av berättandet.

Temanutrets första bidrag, *Daniel Anderssons* "En sån här flummig typ, det har jag då aldrig tänkt att jag skulle bli" undersöker utifrån begreppet *narrativa praktiker* hur tre personer som bedriver småskaliga ekologiska lantbruk i Norrland navigerar mellan konstans och förändring i sitt skapande av narrativ identitet.

Den *dialogiska* karaktären av berättande analyseras i *Katarzyna Wolanik Boströms* bidrag "Migrationsberättelser i samspel". Här analyseras en längre narrativ intervju

med två läkare, ett gift par som flyttat från Polen för att bo och arbeta i Sverige. Parets självpresentation genom ofta lätt-samma berättelser om migration, erfarenheter av polskt och svenskt arbetsliv och kulturella genomsådanden utformas i samspel med forskaren; här spelar också det gemensamma skrattet en viktig roll.

Intervjusituationen som en dialogisk process beaktas också i *Coppélie Cocqs* artikel "Att berätta och återberätta". Här uppmärksammas även *narrativt berättigande* och en komplex maktdimension. I sin analys av två intervjuer kring gruvmotståndet i Sápmi diskuterar Cocq hur de personliga, erfarenhetsnära och plats-specifika inslagen ger trovärdighet och tyngd åt kollektiva, djupt emotionella berättelser om naturen och landskapet. Det förmedlas en tilltro till berättelsens potential att medvetandegöra och nyansera bilden av gruvnäringen. Forskaren inkluderar och tilldelas också ett berättigande – och ett moraliskt ansvar – för att föra berättelsen vidare.

Berättigande är även en av röda trådar i *Alf Arvidssons* artikel "Berättelse, beskrivning, auktoritet". Arvidsson undersöker ett exempel på ett offentligt "berättarkväll", iscensatt med den uttalade ambitionen att initiera och samla berättelser om flottning. Publikens spontana medverkan ger forskaren möjlighet att studera hur rätten att uttala sig och beskriva flottningen hävdas av deltagarna och hur innehållet förhandlas dem emellan till en *hyperberättelse*.

Det är inte alltid forskaren har förmånen att interagera med och ställa följdfrå-

gor till den intervjuade personen. *Asbjørg Westum* reflekterar i sin artikel "Om språkbruk, generaliseringar och ett besvärligt material" hur forskaren som är specifikt intresserad av berättelser om spanska sjukan kan ta sig an intervjuinspelningar i folkminnesarkiv som kretsar kring den diffusa frågan om hur det var "förr i tiden". Det är omöjligt att veta hur berättelserna skulle se ut om spanska sjukan vore huvudtemat eller om andra följdfrågor ställdes. En analys med fokus på *det språkliga uttrycket* blir dock en väg mot att uppmärksamma den historiskt situerade och kontextspecifika narrativa konstruktionen av pandemin.

REFERENSER

- Arvidsson, Alf (red.), 1993. *Muntligt berättande: Verklighetskonstruktion och samhällspegel*. Umeå: Umeå universitet, etnologiska institutionen.
- Palmenfelt, Ulf, 2009. "Contemporary uses of narrative", i *Elore*, vol. 16-2. http://www.elore.fi/arkisto/2_09/katsart_palmenfelt_2_09.pdf.

SUMMARY

Narrating: Expression, Interaction, Negotiation
(Berättande: uttryck, samspel, förhandling)

"Narrative studies" is a rich, expanding, multi- and interdisciplinary field, where many definitions and uses of the term narrative flourish. This special issue focuses on *narrating*. The presented articles explore narrating as means for self-presentation and political struggle; as an activity formed in interplay and dialogue, formed by linguistic practices and situated in a complex web of power.

”En sån här flummig typ, det har jag då aldrig tänkt att jag skulle bli”

Narrativ praktik och identitet i intervjuer med småskaliga ekologiska lantbrukare i övre Norrland

DANIEL ANDERSSON, fil. dr, universitetslektor i nordiska språk vid Umeå universitet. Hans avhandling Fega pojkar pussar aldrig vackra flickor (2009) behandlar könsrelaterade ordspråk i nordnorrländsk agrarmiljö. Han forskar för närvarande om människans förståelse av naturen, och om ortnamnens betydelse i ett postkolonialt Norrland.

Människan är en del av naturen, ett perspektiv som aktualiseras genom den mat vi äter för att överleva: Så gott som allt vi lägger upp på tallriken kan vi direkt identifiera som hörande till växt- eller djurriket. Det sätt på vilket vi förhåller oss till maten i vår vardag speglar därför en väsentlig aspekt av vårt sätt att förstå vår relation till naturen. Och i stora delar av västvärlden pågår här en förändring.

Efterfrågan på ekologiska livsmedel i USA och EU har närapå dubblerats det senaste årtiondet (Willer & Kilcher 2011) och i Sverige ökade den 13 procent 2013 och spås öka 10 procent 2014 (*Ekologisk livsmedelsmarknad* 2014). För många baseras valet av ekologisk konsumtion mindre på pris och bekvämlighet och mer på kvalitetsaspekter samt politiska och etiska hänsyn som exempelvis djurskydd och miljöhänsyn, ett slags reflexivt beteende (Hjelmar 2011:343). Valet av mat knyts därmed närmare den egna personen, den egna personliga identiteten. I skuggan av den pågående klimatförändringen inkluderas allt oftare även klimathänsyn i valet av livsmedel, till gagn för lokala och småskaliga alternativ.

Med ökad konsumtion följer ökad produktionen, och ett större antal aktiva småskaliga ekologiska livsmedelsproducenter. I den här artikeln är det deras perspektiv som blir synligt. Blir valet att producera livsmedel på ett ekologiskt sätt ett slags reflexiv praktik, kopplat till personlig identitet, på liknande sätt som för konsumenterna?

Tre småskaliga ekologiska livsmedelsproducenter i norra Norrland intervjuades under våren och sommaren 2013 och det är detta material som utgör grunden för diskussionen här.¹ Analysen av materialet görs med hjälp av en narrativ analys som presenteras i följande avsnitt tillsammans med definitionen av centrala teoretiska begrepp.

NARRATIVA PRAKTIKER OCH IDENTITET

En vanlig definition av begreppet *narrativ* är att det syftar på redogörelser av händelseförlopp präglade av kausalitet och temporalitet (Labov & Waletzky 1997; Labov 1997). Vi människor använder dem för att dela och föra vidare erfarenheter och lärdomar och för oss som individer skapar narrativen en länk bakåt i tiden, till vår egen historia. Frank (2010:83) menar att återgivande av narrativer, dvs. berättandet, innebär att vi iscensätter våra minnen och gör dem aktuella, synliga och att vi fyller dem med känslomässig betydelse.

Inom narrativ identitetsforskning arbetar man med olika förståelser av hur narrativer relateras till identitet. Exempelvis studeras utifrån begreppet *narrativ identitet* s.k. livsberättelser, som förstås som sammanhängande internaliserade narrativer, om dåtid och framtid, som ger människors liv helhet, syfte och mening (t.ex. McAdams & McLean 2013:233). Inom denna inriktning ses den narrativa identiteten som viktig för människors hälsa. En annan inriktning, och det är denna som utgör min egen utgångspunkt här, betraktar identitet som något som produceras i interaktionskontexten. Här är man inte enbart intresserad av strukturellt fullständiga narrativer utan en mängd olika kom-

munikativa praktiker analyseras som delar av en narrativ identitetskonstruktion. Ett sådant angreppssätt innebär att även övriga interaktionsdeltagare, exempelvis den som utför intervjun, kan ses som medskapare till den narrativa identitetskonstruktionen. Två förespråkare för detta tillvägagångssätt är Michael Bamberg och Alexandra Georgakopolou (2008) som studerar vad de kallar *små berättelser* vilket inkluderar bland annat återgivande av pågående, framtida och hypotetiska händelser (till skillnad från endast händelseförlopp i förfluten tid) samt allusioner till narrativer, senareläggning av narrativer och även vägran att återge en narrativ (2008: 381). Bamberg använder i senare artiklar (2011a–b; 2012) benämningen *narrative practice* både för att benämna metoden – *narrative practice research* – och de delar av interaktionen som analyseras, händanefter på svenska *narrativa praktiker*.²

Med hjälp av narrativa praktiker producerar vi alltså identitet i exempelvis samtal, och jag har valt att fokusera på ett av de dilemmatiska områden som Bamberg lyfter fram som särskilt intressant för just identitetskonstruktion, nämligen konstans-förändring (Bamberg 2011a–b; 2012). Detta område består av två ytterlighetspositioner – ett jag som inte förändras över tid och ett jag som förändras radikalt från ena stunden till den andra (Bamberg 2012b:104) – mellan vilka berättaren navigerar med hjälp av narrativa praktiker.

KONSTANS OCH FÖRÄNDRING:

VÄGEN TILL ETT EKOLOGISKT LANTBRUK

I det följande kommer jag att beskriva hur de tre intervjuade lantbrukarna – Sonja, Anders och Karin – navigerar mellan

konstans och förändring hos sig själva när de återger vägen till att bli ekologiska lantbrukare.

Sonja

Sonja är ”snart 60 år” och bor med sin familj på den gård där också lantbruket bedrivs. Verksamheten innefattar huvudsakligen grönsaksodling och lammuppfödning. Intervjun äger rum vid köksbordet i bostadshuset. En hund går in och ut ur rummet och i köket intill tillagas mat.

I Sonjas berättelse om vägen till att bli ekologisk lantbrukare återkommer en tydlig rörelse mellan konstans och förändring med avseende på just ett ekologiskt förhållningssätt och agerande, dvs. ett slags ekologisk identitet. Denna rörelse skapar en motsättning mellan Sonjas uppfattning av sig själv då och nu, något som illustreras i följande passage som följer efter att Sonja har berättat om de händelser som ledde fram till lammuppfödningen och grönsaksodlingen:

Sonja:³ [...] Och på den vägen är det ju med grönsakerna då och då hade vi ingen tanke på och bli ekologiska eller sådär inte. Absolut inte för jag tyckte det var skitflummigt. För alla jag kände som var det dom var ju liksom, hade vad-malsbyxor å stickade tröjor och...

Daniel: Det var lite hippiestuket?

Sonja: Det var ju mera så här gröna-vågare kände jag, som var, och jag, men herregud, och jag bara [ljudillustration: aversion] [skratt] [...]

I Sonjas berättelse om lantbrukets framväxt och utveckling befinner vi oss här i ett tidigt skede och det är tydligt att Sonja upplever en diskrepans mellan den hon var då, när hon började odla grönsaker, och den ekologiska profil hon har idag. Mellan dem som Sonja kallar ”gröna vågare”⁴ och den Sonja som inte hade en tanke på att bli ekologisk, byggs ett stort avstånd upp: ord som ”skitflummigt”, in-

terjektionen ”herregud” och ljudillustrationen ger stor emfas åt detta avstånd.

Efter denna passage följer en längre narrativ som skildrar ett händelseförlopp som framställs som av avgörande betydelse i berättelsen om hennes väg till att bli ekologisk lantbrukare. Det hela utspelar sig på den skola där Sonja och hennes syster går och lär sig om odling, och där man en dag avser att odla kålrötter. Det visar sig att den traktorburna såapparaten till varje litet kålrotsfrö också distribuerar en pellet med insektsgift – som skydd mot kålflugan. Sonja som reagerar starkt, vill inte ställa upp på detta och går därifrån.

Sonja: [...] då sa jag det till syrran, titta på [ohörbart] så här kan man ju inte hålla på. Så då vart det ju så det vart ekologiskt, hon var ju inne på att vi skulle ekologisk, men hon har ju alltid varit lite sådär hon.

Daniel: Jaha? Hon var åt det hållet?

Sonja: Ja, ja. Så att då vart det så att vi vart... kravodlare på grund av den jädra kålrotsodlingen [...]

Vi ser i dessa citat en rörelse mellan en skepsis till ”gröna vågare”, en kategori som Sonjas syster knyts till genom att hon ”alltid varit lite sådär”, och den närmast känslomässiga reaktion som Sonja låter bli en del av narrativen i och med yttrandet till systemen: ”så här kan man ju inte hålla på”.

Längre fram i intervjun återkommer denna rörelse mellan konstans och förändring i en längre narrativ som kronologiskt sett placerar sig före det som tidigare skildrats. Narrativen inleds med en orienterande passage där Sonja presenterar denna motsättning som berättelsens övergripande ram:

Sonja: [...] Å, ja har ju som... vi har ju aldrig... jag sa ju det förut också, en sån här flummig typ det har jag då aldrig tänkt att jag skulle bli. Men, jag jobbade på [...]

Narrativen fortsätter med att Sonja berättar om ett arbete hon hade som ung, där hon reagerat på att man asfalterade alla vägar:

Sonja: Man täpper ju som igen jorden, asså, då redan, då liksom hade jag... tankar på det där fast jag var ju så himla lång ifrån... jorden som jag var på den tiden.

Här illustrerar Sonja skillnaden mellan den hon var då och den hon är nu genom närheten till jorden, och hon konstaterar vidare: ”Så det var ju inte så dum tanke jag hade då där då för 30, 40 år sedan.” Sonja uttrycker närmast en förvåning över att hon redan så tidigt i livet – trots att hon befann sig långt ifrån jorden – hade de här tankarna, och när samtalet fortsätter på detta tema tycks Sonja hitta ett slags konstans, något svårdefinierat som fanns hos henne redan på den här tiden:

Daniel: Det var mer intuitivt du kände liksom då att?

Sonja: Ja. Fast jag hade ingen tanke liksom på hur, jag skulle väl aldrig i Naturskyddsföreningen eller [ohörbart] på den tiden. Det skulle ju jag tycka var jätteflummigt [skratt]. Men någonstans har det väl ändå varit, på nå vis.

Den stora förändring som Sonja ger uttryck för i berättandet, avståndet mellan den hon var och den hon är, tycks kräva en förklaring. En sådan finner Sonja i den känslomässiga och intuitiva motvilja mot exempelvis att använda växtgifter och att asfaltera vägar, och som hon väljer att göra till en del av intervjun.

Anders

Anders har med något kort avbrott varit lantbrukare i hela sitt snart 60-åriga liv. Han har tagit över familjegården och avser att så småningom låta den gå i arv till nästa generation. Intervjun utförs vid

köksbordet i boningshuset på gården. Produktionen på gården har ändrats över tiden och idag fokuseras på ekologisk köttproduktion.

Valet att bedriva lantbruket ekologiskt intar inte en central roll i Anders berättelse om verksamheten på gården, utan blir en del av intervjun som resultat av en direkt fråga:

Daniel: Ja. Var det då det vart såhär mer såhär ekologiskt, eller?

Anders: Äh, jag har ju alltid varit, jag slutade spruta ganska tidigt, för jag gillade aldrig det och hålla på... spruta och ha sig, så då började vi... just det, var det på sjuttioalet vi sluta med, slutet på sjuttio...

Daniel: Jaha, var det, ehum, kunde ni marknadsföra er då som ekologiskt sådär, eller?

Anders: Nädå, nä, vi har aldrig fått nånting extra för... då har vi fått, eh... eh, när vi gick med i EU, ja då vart det ju att man fick EU-stöd för eko å, sådana där saker. Det är väl det då.

Daniel: Men det var mer andra drivkrafter då.

Anders: Jao, man behövde ju inte spruta tyckte jag alltså [...]

Anders framställer här valet att överge besprutningen som odramatiskt och något som han gjorde redan för många år sedan, eftersom han inte tyckte om att bespruta och eftersom han inte ansåg att det behövdes. När jag frågar mer om valet att driva jordbruket ekologiskt återkommer han till detta: ”Nä, ja tyckte, har aldrig tyckte aldrig om den där sprutan å. Hålla på. Klä sig med, he, skydds... ja utrustning å hålla på”. Givetvis innebar detta val förändrade arbetsmetoder på gården, men för Anders själv framställs det inte som någon dramatisk förändring, och han konstaterar: “[...] Nädå, utan det var väl... bara som den [det] blev... Men då tror jag folk blir mer och mer medvetna om maten [...]” I Anders redogörelse kan

man se tidsandan och förutsättningarna förändras, exempelvis genom EU-medlemskapet och härtill knutna stöd för ekologisk produktion, och att människor ”blir mer och mer medvetna om maten”. Det är dock inte dessa processer som leder till att Anders väljer att överge besprutningen; i relation till samhällets förändringar framställer Anders sig själv snarare som oföränderlig.

Vid flera tillfällen i Anders berättelse om lantbruket och hans egen roll däri betonas kontinuitet, exempelvis när en händelse ser ut att förhindra en framtida generationsväxling. Ställd inför denna situation skaffar Anders ett arbete utanför gården och planer föds på att helt sluta med jordbruket:

Anders: Så vi visste ju som inte hur det skulle bli och då tänkte man, äh, vad ska jag lägga ner krut och jobba ihjäl mig här och, om de då inte, ja, om man lika ska sälja det sen. Då är det lika bra att sälja det kanske nu då.

Situationen löser sig dock och arbetet på gården kan fortsätta, men denna passage illustrerar dock vikten av just kontinuitet i Anders egen syn på lantbruket. Utan en framtida kontinuitet blir Anders till och med tveksam till att det är någon idé att driva lantbruket vidare. Längre fram i intervjun berättar Anders om far- och morföräldrarna på gården, via fadern och fram till den tid han själv tog över. ”Det har alltid varit jordbruk”, konstaterar han. Redan Anders allra första svar under intervjun – ett svar på frågan om hur han ser på människans relation till naturen – ger han sin grundläggande syn på lantbrukets kontinuitet:

Anders: De är ju, [ohörbart] vi förvaltar ju bara gården, i princip. Jag är ju intresserad av att den ska gå, leva vidare till nästa och nästa.

Kontinuiteten i Anders berättande sträcker sig utanför hans egen person, till föregående och kommande generationer. Även övergången till ekologisk produktionen får ett drag av konstans i och med att Anders betonar att han ändå aldrig gillade att hålla på med besprutning.

Karin

Karin, som är drygt 30 år, driver en nystartad småskalig ekologisk grönsaksodling. Eftersom lämpliga lokaler vid odlingarna saknas utför vi intervjun på ett kafé. Karin frågar personalen på kaféet efter ekologiskt te, men då detta inte erbjuds köper vi både varsin kopp kaffe och sätter oss i en avskild del av lokalen och påbörjar intervjun.

Redan tidigt i intervjun – under temat ”Allmänt om människans relation till naturen” – kommer Karin in på sin egen berättelse, om vägen till grönsaksodlingen, en personlig utveckling som i Karins berättelser går hand i hand med intresse för miljöfrågor:

Karin: [...] människan har kommit alldeles [betonat] för långt ifrån naturen. Och... jo men vet inte vad det är vi behöver, vad vi lever av, alltså... och, då kan jag tänka, det visste inte jag heller, liksom, jag har ju, asså för, jag började ju intressera mig för odling för kanske, åtta år sen, och innan dess så visste jag ju ingenting. Och sedan började jag odla på balkongen och så gradvis blev jag mer och mer intresserad. Och då blev jag också miljöintresserad, för att det känns som att det går, hand i hand, och då man, man liksom ser vad det krävs för och få något att växa [...]

Längre fram i intervjun, när jag frågar explicit efter Karins egen berättelse, återkommer hon till detta som skedde för åtta år sedan. Efter att ha odlat tomater på balkongen och känt glädjen av att lyckas med detta lilla, lockades hon av odlingen

som en kontrast mot hennes liv i övrigt: “[...] och kände hur bra jag mådde av att liksom påta i jorden”. Karin berättar om en hotande utbrändhet som fick henna att ta tjänstledigt från jobbet och gå en odlarkurs. Efter att ha återgått till jobbet blev hon allt mer kritisk mot ”konsumtionshetsen” och hon prövar att byta arbetsplats, bara för att finna att det var ännu värre där. Efter sex månader flyttar Karin och hennes kille upp till Norrland – varifrån hon ursprungligen kommer – och satsar på odlingen.

Den Karin som inleder resan mot att bli grönsaksodlare beskriver hon som helt utan grundläggande kunskaper om odling, vilket illustreras av följande passage, där hon berättar om den blogg om odling som hon startade innan flytten upp till Norrland:

Karin: [...] och då var tanken att vända sig till såna som mig som liksom inte har någon liksom grundförståelse för liksom vad som krävs för att något ska växa [...]

Karins väg från att arbeta med marknadsföring i Stockholm till småskalig ekologisk grönsaksodling i Norrland framställs i intervjun alltså som en mycket omfattande förändring: från helt okunnig om växter och odling, till aktiv lantbrukare med starkt miljöintresse.

*

I denna artikel speglas en samhälligt trend med ökat intressad för ekologiskt producerad mat ur ett producentperspektiv. Jag visar hur tre småskaliga ekologiska livsmedelsproducenter i övre Norrland, genom narrativa praktiker navigerar mellan identitetsmässig konstans respektive förändring när de berättar om vägen fram till att bli ekologisk lantbrukare. Det är tre mycket olika berättelser vi får möta.

För Karin är det en dramatisk föränd-

ring som presenteras, från ett jobb inom marknadsföring i Stockholm, helt okunnig om odling till småskalig ekologisk grönsaksodling i norra Norrland. Hennes förändring får kraft av en hotande utbrändhet, och berör hela hennes livsstil.

För Anders, som till skillnad från de övriga varit lantbrukare hela sitt liv, är övergången till ekologisk produktion helt odramatisk. Han beskriver det som att han inte egentligen gillade besprutning, och att han ändå tyckte att det inte behövdes. Kontinuiteten i Anders berättande sträcker sig utanför hans egen person och omfattar även tidigare och kommande generationer.

Sonja intar på sätt och vis en mellanposition. I hennes berättande skapas en diskrepans mellan den hon var och den hon är, en diskrepans i behov av upplösning. Denna upplösning hittar hon också i de ända från början närvarande känslomässiga och intuitiva reaktioner hon har på det hon uppfattar som dåligt för miljön.

Dessa identitetskonstruktioner betraktar jag alltså som socialt situerade och inte nödvändigtvis del av sammanhängande internaliserade livsberättelser. När vi i sociala situationer genom narrativa praktiker bygger upp delar av svaret på frågan ”Vem är jag?” så gör vi det alltid utifrån de ramar den sociala situationen sätter upp. De tre personer som intervjuats av mig till denna studie bedriver alla småskaliga ekologiska lantbruk, och de har kontaktats av mig på grund av detta. Redan när de tackade ja till att vara med i intervjun positionerade de sig alltså som just småskaliga ekologiska lantbrukare, genom att de accepterade den kategorisering jag gjort av dem. Deras förståelse av sig själva torde av denna anledning redan innan vi börjar samtala ha aktualiserats som ett viktigt

perspektiv, med potential att styra samtalet i viss riktning. Redan innan vi träffas har alltså vissa ramar för den kommande interaktionen satts upp och att betrakta det som framkommer i intervjuerna som stabila internaliserade livsberättelser vore att bortse från mycket viktiga sociala dimensioner av identitetsskapande.

Denna studie skrapar bara på ytan. Denna samhällsliga trend för konsumtion och produktion av ekologiska livsmedel, enligt många en del av en reflexiv modernitet (se Spaargaren, Oosterveer & Loeber (red.) 2012), förändrar vår förståelse av relationen människan–natur. Och, samtidigt som studier av konsumenternas beteende är legio (se t.ex. Aartsens et al. 2009 för en översikt) tycks producenterna ådra sig mindre uppmärksamhet. Vi har här fått en liten inblick i hur valet att producera livsmedel ekologiskt kan bli en del av konstruktionen av personlig identitet. En fråga som förtjänar att studeras ytterligare.

Denna artikel har tillkommit inom ett projekt som finansierats av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

NOTER

¹ Intervjuerna, cirka 60 minuter vardera, strukturerades runt fem teman: Allmänt om människans relation till naturen, Din berättelse som ekologisk lantbrukare, Platsen – Om lantbruket i norr, Agens – Vem bär ansvaret? och Kunskap – Hur når du kunskap om miljöfrågor? Intervjuerna spelades in med digital ljudinspelningsutrustning och har transkriberats. För att säkerställa de intervjuades anonymitet har i denna artikel deras namn bytts ut och vissa passager har utelämnats. Jag fick kännedom om dessa ekologiska lantbrukare genom efterforskningar på internet, personliga kontakter och tidningsreportage.

² I analogi med svenska begrepp som *skriftpraktik*

och *diskursiv praktik* (se Gustafsson 2013 för en utredning av dessa). Inte att förväxla med användningen av *narrativ praktik* som avser en psykologisk behandlingsmetod.

³ Språket i intervjuutdragen har normaliserats på så vis att talspråkliga drag som t.ex. assimilering och reduktion ersatts med skriftspråkliga motsvarigheter. Utöver detta har dialektala *he* konsekvent ersatts med riksspråkliga *det*. Jag bedömer det som att åtgärderna ökar läsbarheten utan att för den skull påverka studiens resultat.

⁴ I den kommentar jag skjuter in i Sonjas utsträckt paus – en förtydligande fråga där jag undrar om jag förstätt henne rätt – föreslår jag kategorin *hippie* för dessa personer, en kategorisering som Sonja dock avfärdar och ersätter med sin egen, dvs. *gröna vågare*.

REFERENSER

- Aertsens, Joris; Verbeke, Wim; Mondelaers, Koen & van Huylenbroeck, Guido, 2009. "Personal determinants of organic food consumption: A review", i *British Food Journal* vol. 11:10, s. 1140–1167.
- Bamberg, Michael, 2011. "Narrative practice and identity navigation: Varieties of narrative analysis", i Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. (eds.), *Varieties of Narrative Analysis*. University of Missouri, USA: SAGE Publ. inc., s. 99–124.
- Bamberg, Michael, 2011. "Who am I? Narration and its contribution to self and identity", i *Theory Psychology* vol. 21:1, s. 3–24.
- Bamberg, Michael, 2012. "Why narrative?", i *Narrative Inquiry* vol. 22:1, s. 202–210.
- Bamberg, Michael & Georgakopoulou, Alexandra, 2008. "Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis", i *Text Talk* vol. 28:3, s. 377–396.
- Ekologisk Livsmedelsmarknad. Rapport om den ekologiska branschen sammanställd av Ekoweb. nu 30 januari 2014; <<http://www.e-pages.dk/maskinbladet/835/>> (hämtad 2014-04-16).
- Frank, Arthur W., 2010. *Letting Stories Breathe: A Socio-Narratology*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Gustafsson, Anna W., 2013. "Skriftpraktiker, diskursiva praktiker och analytisk konsekvens", i *Språk och stil: Tidskrift för svensk språkforskning* vol. 23 [ny följd], s. 85–106.
- Labov, W. & Waletzky, Joshua, 1997. "Narrative

- analysis: Oral versions of personal experience", i *Journal of Narrative and Life History* vol. 7:1-4, s. 3-39.
- McAdams, Dan P. & McLean, Kate C., 2013. "Narrative identity", i *Current Directions in Psychological Science* vol. 22:3, s. 233-238.
- Spaargaren, Gert; Oosterveer, Peter & Loeber, Anne (eds.), 2012. *Food Practices in Transition: Changing Food Consumption, Retail and Production in the Age of Reflexive Modernity*. New York, London: Routledge.
- Willer, H., Kilcher, I. (ed.), 2011. *The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends. FiBL-IFOAM Report*. IFOAM, Bonn and FiBL, Frick.

SUMMARY

"It Was Never my Plan to Become One of Those Spaced-out Types"
Narrative Practice and Identity in Interviews with Small Scale Ecological Farmers in Northern Sweden
(*"En sån här flummig typ, det har jag då aldrig tänkt att jag skulle bli"*)

Humans are part of nature, a fact that is actualized by the food we eat to survive: basically everything

we put on our plate can directly be identified as either plants or animals. The way we relate to food reflects a vital part of our understanding of, and relation to, nature. And in large parts of the world, food habits are changing. More and more people choose food based on political and ethical criteria, e.g. animal rights and environmental concerns – something that could be described as a sort of reflexive behavior tied to issues of personal identity.

In this article, I'm studying these changing food habits from the perspective of the food producers. With the help of narrative theory, I analyze interviews with three small scale ecological farmers and discuss how they navigate between constance and change when they describe their way towards becoming ecological farmers.

It is three very different stories that emerge, that illustrate one way in which the choice to become a small scale ecological food producer can constitute an important part in socially situated identity construction.

Keywords: narrative practice, small stories, ecological farming, identity.

Daniel Andersson, PhD, Senior Lecturer at the Department of Language Studies, Umeå University, Umeå, Sweden.

Migrationsberättelser i samspel

KATARZYNA WOLANIK BOSTRÖM, fil.dr i etnologi och verksam vid institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet. Hennes forskningsintressen berör narrativitet, livsberättelser, familjehistorier, yrkeskulturer och internationell mobilitet bland läkare. I sitt senaste projekt undersöker hon hur svenska läkare som arbetat för internationella organisationer som Läkare utan gränser, Röda korset eller Rotarys Läkarebank berättar om sina erfarenheter av arbetet utomlands och återkomsten till en svensk arbetsplats.

i samband med ett forskningsprojekt om polska läkare i Sverige¹ genomförde jag en längre intervju med två specialtläkare, Aneta och Bogdan, ett gift par som i mitten av 2000-talet rekryterats av en svensk landsting och har sedan dess bott och arbetat i en stad i Norrland. De öppna intervjufrågorna kretsade kring arbetslivet i Polen och Sverige, men i de berättelser som jag fick ta del av (och i viss mån varit delaktig i att skapa) ingick arbetet i komplexa samspel med andra livsområden, främst familjelivet.

Jag fick kontakt med Aneta och Bogdan via snöbollsmetoden; vi hade aldrig träffats förut och ”niade” varandra konsekvent under samtalet. Även om deras svenska var flytande och de kommunicerade dagligen med patienter, kollegor och bekanta, pratade de polska inom familjen och föredrog det även vid detta tillfälle². Jag fick en känsla av att användningen av vårt gemensamma modersmål gjorde att samtalet hölls i en lätttsam, trevlig och ofta innerlig ton och att vissa ”diasporiska” erfarenheter togs för givna (jfr Farahani 2007). Likheter i åldern, livssituationen och de ”kulturella rutter”³ som vi upplevt (Gilroy 1993, Farahani 2007) har skapat en sorts (medelålders, medelklass) migrantsamhörighet, präglad av ambivalens och kulturell hybridisering (jfr Kuortti & Nyman 2007). Det blev särskilt märkbart i de delar av samtalet som handlade om livet i Sverige, exempelvis svårigheterna med statusmarkörer, bekymmer med att vårda den dubbla lingvistiska kompetensen eller den klivna känslan av tillhörighet.

I den här artikeln intresserar jag mig för det dialogiska berättandet, för de samspel och förhandlingar som pågår inom paret och mellan oss tre (jfr Riessman 2008: 105 ff). Betecknande för den här intervjun är ett gemensamt, rapsodiskt berättande, där en påbörjad historia avbryts, kompletteras och kommenteras av partnern och

får respons av mig, och där röda trådar kan bilda intrikata meandrar. Aneta och Bogdan är väldigt ”sammanpratade” om de flesta ämnen och deras inlägg och enskilda erfarenhetsberättelser flätas in varandra; likaså ”jaget” och ”vi-et”. En annan karaktäristisk aspekt är att berättandet ackompanjeras ofta av leende eller skratt. Skrattet fyller olika funktioner, t.ex. stärker det samförstånd som skapas i paret och i interaktionen med mig (jfr Lena Martinssons (1997) reflektioner kring intervjuer med par), det dramatiserar och avdramatiserar, avvärjar och avleder (jfr Marander-Eklund 2007).

Jag analyserar intervjuens berättande med utgångspunkt i de ämnen och teman som frammanat det jag kallar för ”narrativa gnistor” (jfr Wolanik Boström 2005); och då menar jag något vidare än begreppet ”breakthrough into performance” (Hymes 1975). I analysen av intervjun upplever jag performansbegreppet som alltför trubbigt, eftersom det finns strödda inslag av performans i princip under hela samtalet och även en kronologisk redogörelse kan plötsligt kryddas med en livlig tillbakablick eller en dramatiserad anekdot. Narrativa gnistor innebär här alla de tillfällen då berättaren på *olika* sätt markerar att något är särskilt betydelsefullt, angeläget eller kontroversiellt, exempelvis genom kraftuttryck, metaforer, humor, tonfall, härmning, skratt, kroppsspråk etc. – eller genom att särskilt utveckla och återkomma till ett tema. Sådana ”gnistor” har framkallats i den aktuella intervjun av migrationsbeslutet, av känslan av kulturell hybridisering och av de erfarenheter som innebär en glidning mellan positionerna som respektabel läkare och ”invandrare”. Det ges åtskilliga exempel på hur en i grunden mycket väl förberedd och väl fungerande arbetsmigration ändå kan

medföra en del överraskningar och dråpliga missförstånd – men även tänkvärda genomskådanden av kulturella normer.

DET KONTROVERSIELLA MIGRATIONSBESLUTET

Muntliga livsberättelser skapas alltid i interaktion med publiken och anpassas till den aktuella kontexten (Linde 1993, Riessman 2008). ”Publiken” måste här förstås i bred mening; det är inte bara jag och den närvarande maken/makan som får turas om den rollen. Det finns dessutom en vidare presumtiv publik (”den tredje närvarande”, jfr Pripp 2011) gentemot vilken läkarna orienterar sig, exempelvis den polska samhällsdebatten om att specialistläkare genom att migrera sviker sitt ansvar gentemot det egna landet, eller den svenska diskussionen om invandrare och ”social turism” (jfr Wolanik Boström & Öhlander 2012).

Att redogöra för beslutet att flytta till Sverige tycks vara mycket angeläget för Aneta och Bogdan. Först berättar de kortfattat att de mot alla odds lyckades få arbete i den storstad där de läste medicin, att de fick barn, blev specialister, Bogdan disputerade och Aneta undervisade på ett medicinskt institut. De funderade inte så mycket på att ett flertal bekanta läkare ”försvann” från staden och visade sig sedermera ha åkt till Sverige – men så en dag övervägde de plötsligt själva den möjligheten. Jag frågar vad det var som föranledde det och frågan tänder en narrativ gnista för ett flertal avrundade historier med poäng (jfr Arvidsson 1998). Aneta och Bogdan berättar samstämt, med mycket humor och ofta med inslag av performans, om sin dåvarande arbetsituation och dess effekter på familjelivet; de infl-

kar också kommentarer i den andras berättarflöde.

Bogdan: Det var roligt att göra specialisering, att skriva en avhandling och att få en bra start i yrkeshierarkin redan från början. Jag får tillstå att jag gärna ville stanna kvar på universitetet men det var en konkurrens, lite rätt-race som inte passade mig så bra. Jag är den sortens person som gillar att bestämma över mig själv istället för att vara styrd, så jag valde rätt snart en annan väg, en privatpraktik där man hyrs ut som kontrakt-läkare. Att ansvara för sig själv, att betala för sig själv och att vara herre över sig själv.

Aneta: Men berätta vad det har lett till!

Bogdan: Näväl, för att vara herre över sig själv så behövde man ha några arbetsplatser... Jag brukar berätta en rolig historia...

Aneta: (*ivrigt*) Fast en sann historia, inget skämt!

Bogdan: Ja, att när jag en gång fyllde i blanketter på Försäkringskassan för en sjukskrivning så behövde jag fylla i mina arbetsplatser och koder, och jag bad jag att få fler blanketter, för det rymdes det bara tre arbetsplatser på en blankett, jag bad om en till, och en till, och damen frågade om jag skrivit fel men jag sade att nej då, jag skriver in mina arbetsplatser! Det var sammanlagt nio stycken.

Katarzyna: Jösses, nio arbetsplatser?!

Här reagerar jag spontant som lyssnare, i enighet med de underförstådda sociala regler enligt vilka den sortens historia kräver mer än bara ett "jaha". Jag instämmer därmed i den implicita utvärderingen att situationen var smått absurd och svårhanterlig. Jag får en förklaring att sjukvården var i kris och Bogdan arbetade på flera ställen för att minimera risken att drabbas av försenade eller uteblivna betalningar. Han var yngre och hade mer ork då, säger han, och sammanlagt fick han faktiskt ihop en mycket bra lön. Aneta säger att det tyvärr uppstod problem när de väl ville ha semester och Bogdan behövde ordna en vikarie med samma kompetens.

Aneta undervisade på ett forskningsinstitut och arbetade extra på en vårdcentral och på akuten, eftersom hon ville få mer patientkontakt.

Bogdan: Ja, och essensen av det är att alla dessa arbeten, här och var, gjorde att våra barn kunde säga t.ex. "Pappa är snäll, men vi känner honom inte"...

(*vi skrattar alla*)

Aneta: Eller "Jag vill ha ett liv som ett vanligt barn!"

Att barnen knappt får träffa sina föräldrar låter inte som ett givet skämtämne, men vårt gemensamma skratt är en respons på Bogdan och Anetas lättsamma ton, en ton som antyder att de har insett och åtgärdat problemet och kan nu tryggt framföra det som en anekdot om sina misstag. Aneta säger att hon frågade barnet, som då gick i tvåan, om hur ett vanligt barn har det. Det visade sig att mamman ska hämta efter skolan, servera mat och hjälpa till med läxor, istället för att så ofta anlita grannfrun som barnvakt. "Plötsligt blev vi *förfärad*, att det är så barnet upplever det, här kämpar vi och sliter ut oss fullkomligt och barnet uppskattar det inte alls, så något är *fel* någonstans..." Aneta berättar vidare att Bogdan var ibland så oändligt trött när han kom hem sent på kvällen, att han bara ville bli lämnad ifred:

Aneta: Barnen slänger sig på pappan: "Pappa! Pappa!" och han undrar varför de inte sover. Och jag säger "Jo, för att de vill träffa sin pappa!"

Katarzyna: (*skrattar*) Och pappan har ingen ork kvar?

Aneta: (*ler*) Nej! Pappan sätter på TV, så säger jag "Kom och prata med mig lite!", så svarar han (*härmar en trött röst*) "Snälla, jag hade femtio patienter idag och jag pratade med var en och en av dem, lät mig vara..." och så säger jag (*härmar en upprörd ton*) "Vaddå, jämför du mig med patienter!" (*skrattar*)

Katarzyna: (*ler, nickar deltagande*) Ja, man har väl ingen ork kvar...

Bogdan: Nä, det kunde vara kul ett tag, men det var riktigt *skrämmande* att så kunde det förbli för alltid...

Aneta: Och under veckoslutet försvann jag till akuten från fredag kväll till söndag kväll, och du hade inga jourer, så "pappan kunde ta hand om barnen"... Men vad är det för liv, hur mycket orkar man?

Bogdan: Så vi kom fram till den slutsatsen att det inte gick längre, att det inte blir något bättre.

Att uppnå en överenskommelse om berättelsens utvärdering är den delen av berättandet som innebär den största utmaningen för interaktionen; det är en sorts social bedrift att utvärderingen negotieras fram (jfr Linde 1993:72). Berättelserna ovan tycks vara en del av en pågående konstruktion av "familjehistorier", en specifik genre som i det här fallet skapas utifrån två sammanflätade livsberättelser. I familjehistorier kan en mer eller mindre subtil maktkamp utspelas över en viss version av händelser (Langellier & Peterson 2004, jfr Wolanik Bostrom 2005), men här dramatiserar makarna tillsammans, ger varandra narrativt stöd, påminner om detaljer och är eniga om budskapet. Att Bogdan säger: "jag brukar berätta en rolig historia", stärker intrycket av att dessa berättelser kan ha repeterats inför släkt, vänner och de egna barnen (så tolkar jag även den återkommande benämningen "pappan", som bara finns i den delen av intervjun). Att vara upptagen och överarbetad betraktas alltså som ett nödvändigt ont i läkarprofessionen ända tills barnens kritik skapar en tydlig vändpunkt (Arvidsson 1998:61); en ögonöppnare som sätter livet under lupp.

I berättelserna varvas faktaredogörelser med uppträdanden i performans, med direktcitat och rik gestik. Makarna är vis-

serligen eniga, men den här gången förhandlar de också med mig om budskapet i sina familjehistorier. Som den engagerade lyssnaren förväntas jag i synnerhet att instämma i det avdramatiserande, avväpnande skrattet. Det gör jag helhjärtat, för de berättar på ett riktigt roligt sätt, och jag ger dessutom små bekräftande kommentarer – vilket innebär att jag accepterar utvärderingen (även om jag märker en genusrelaterad obalans i familjeansvaret; det är *mamman* som förväntas vara närvarande i "ett vanligt barns" liv). Anetas och Bogdans lättsamma framställning antyder ett rejält avstånd till de berättade jägen, som roat betraktas och utvärderas "utifrån" (jfr Wolf-Knuts 2014:3). Berättarna kan därmed framstå som förställda och moraliska subjekt, som har insett sina misstag och situationens absurditet. När den insikten kommer på tal blir tonen också allvarligare ("vad är det för liv?"), vilket antyder en ökad identifikation med det "vi-et" som tagit migrationsbeslutet och en uppmaning till mig att förstå deras belägenhet. Den sortens pendlande mellan identifikation och avstånd gentemot det/de berättade jaget/en återfinns i olika varianter under hela intervjun.

Aneta och Bogdan berättar vidare att önskan om att bryta den onda cirkeln ledde till en "stundens ingivelse" när de såg en artikel i polska *Medicinska Tidningen*, skriven av Anetas förra kollega, som prisade sitt nuvarande arbete i Sverige. Kollegan strålade fullkomligt av lycka över att ha *tid* – tid för patienterna, tid för sina barn, tid för att ta semester! Aneta säger: "Vi var så upprörda över det som våra barn sade – och här stod det 'ledig tid', 'mycket tid'..." Bredvid artikeln fanns en annons om möjligheten att gå en längre förberedande språkkurs och åka på ett treårigt kontrakt till Sverige,

och Aneta sade: ”Varför ska vi inte prova?” De ansökte och därefter gick det snabbt och smidigt – de blev antagna till kursen, klarade galant alla tentamina, fick sina tjänster i en stad i Norrland och blev varmt och vänligt mottagna där.

Den elaborerade redogörelsen på temat ”anledningen att flytta”, där främst kontrasterna (jfr Wolf-Knuts 2014) mellan livet i Polen och i Sverige betonas, tolkar jag främst i relationen till den symboliska ”tredje närvarande”, dvs. en tänkbar vidare publik. Anetas och Bogdans erfarenhetsnära – och trots sin skämtsamma ton rätt utlämnande – berättelser kan ses som implicita inlägg i 2000-talets samhällsdebatt om ”läkarflykten”. Att läkare, i synnerhet kunniga specialister, försvinner från Polen har betraktats som ett beklagansvärt slöseri med utbildningspengar och talanger (jfr Wolanik Boström & Öhlander 2012). Med det i bakhuvudet blir jag inte förvånad över den narrativa energi med vilken de två specialistläkarna förklarar hur det kom sig att de hamnade i Sverige. Att jag, som rimligtvis är bekant med denna debatt, bekräftar berättelsernas utvärderingar genom att nicka, skratta på ”rätta” ställen och infoga små kommentarer är troligen av betydelse för den spirande diasporiska gemenskapen och därmed de teman som utvecklas under fortsättningen av intervjun.

MULTIPLA TILLHÖRIGHETER OCH DIASPORISKA SAMFÖRSTÅND

Ett tema som förenar oss alla i en sorts medelklass/medelålders diaspora-samhörighet är den upplevda kluvenheten i tillhörighet, språk och kulturella normer. Medan jag i temat om flytten i huvudsak agerade den artiga och instämmande lyss-

naren, dras jag nu oftare in i interaktionen och bidrar spontant med några korta exempel. I samband med att Bogdan uttrycker sin uppskattning att inte bara unga människor brukar läsa medicin i Sverige, säger han:

Bogdan: Så det är bra hos oss... (*skrattar förvånad till*) och ”hos oss” menar jag nu Sverige, det blev ett lustigt hopp... Jo, för det är det lustigaste med allting, frågan om var ”hemma” finns någonstans. Våra barn frågade oss en gång i Polen ”När ska vi åka hem?” Det var kanske efter andra-tredje året [här], när banden med Polen blev lite uttänjda...

Aneta: Men vi känner oss fortfarande som om vi står med ett ben i Polen och ett i Sverige.

Katarzyna: (*ler och nickar*) Det känner jag fortfarande efter drygt 20 år.

Här markerar vi med all enkelhet att känslan av ambivalent tillhörighet är något vi alla tre lever med och förhåller oss till. Även om grundtemat är fortfarande arbetslivet, demonstreras i samtalet ett sorts socialt sunt förnuft kring vilka företeelser i *övrigt* som kan vara av intresse i sammanhanget, vilka fakta och reflektioner som passar in, korrelerade till graden av förtrolighet (jfr Linde 1993). Bogdan säger att han har några polska kollegor på jobbet och om de är ensamma kan de växla till polskan, men aldrig om det finns någon svensk i sällskapet, eftersom det vore oartigt. Alla är också mån om att utveckla sin svenska:

Bogdan: Man försöker ju att inte bara lära sig ett fattigt språk, inte bara rent medicinskt. Man kan ju säga fint att *noblesse oblige* så med den här utbildningen bör man prata ett vackert svenska, mera...

Aneta: Litterärt.

Språket är alltså en klassmarkering som de försöker att leva upp till. Men ibland

tränger sig nya begrepp från deras svenska vardag in i polskan, både mellan läkarkollegor på jobbet och hemma i familjen.

Bogdan: Även hemma har vi ett lustigt blandspråk om jobbet, med svenska inslag där vi flickar in mer passande termer.

Aneta: Även barnen: "Mama flyttaj się!" [ungefär: Mamma flytta på dig] (*skrattar och buffar lite på mig som ett barn kan göra*)

Katarzyna: (*skrattar*) "De här butki är brudne" [de här skorna är smutsiga], mina barn hade också sådana otroliga kombinationer...

Bogdan: Ja, (*skakar leende på huvudet*) den språkliga mixen i sådana hem som vårt...

Vårt skratt har, som jag tolkar det, en avväpnande och gemenskapsskapande funktion. Alla vet vi att det är "finare" att hålla isär de olika språken och att lära barnen att tala proper och ren polska, men ibland misslyckas vi med det, försjunkna som vi är i den svenska vardagen. I detta utbyte av exempel på en smygande hybridisering finner vi en samhörighet.

Hybridiseringstemat fortsätter när Aneta och Bogdan säger skrattande att de till en början inte riktigt visste vad de skulle göra av all den mängden *fritid* de plötsligt fått i Sverige, med sina regelbundna arbetstider och inga jurer. De har börjat åka skidor med barnen, går alla till simhallen och reser mycket. Men först och främst är de tillsammans hemma betydligt oftare:

Bogdan: Vi ska ha ett normalt familjeliv, med tid för olika hobbyn...

Aneta: Under det första året visste vi inte vad vi skulle göra, vi var hemma klockan fem! Vad gör man då? Vad gör man med barnen? Det hade alltid varit mest jobb och jobb... Vi ska kanske spela något spel? Eller gå ut tillsammans?

Blandning av språk – och de livserfarenheter som kopplas till olika språk – får en

illustration av en nyskapande term som används om familjesamvaron. Det nuförtiden frekventa umgänget då de alla sitter i soffan, fikar, pratar, spelar spel eller har en gemensam TV-kväll kallar de i familjen skämtsamt för: "umgåsujemy się", en neologism där det svenska "umgås" approprieras i en polsk verbform, för att beteckna en aktivitet som de associerar med sitt liv i Sverige.

KOMPETENTA SPECIALISTER – OCH "INVANDRARE"

Ett tema som väcker åtskilliga narrativa gnistor berör den underförstådda spänningen mellan att tillhöra ett välutbildat och välavlönat skikt i samhället och *samtidigt* den problematiska kategorin utlänning/invandrare. Inom varje (sub)kultur brukar vissa händelser och upplevelser tillmätas det lingvisten Charlotte Linde (1993:23) kallar för *extended narratability*, ett förlängt berättarvärde. De ämnen som berörs av Aneta och Bogdan i samband med yrkeslivet är enligt mina erfarenheter socialt accepterade och "berättansvärda" bland medelålders, medelklass-, migrerande polacker: upplevda skillnader i kulturella koder, t.ex. kring lämplig klädsel eller propert beteende, och därmed komplikationer i att upprätthålla status gentemot den svenska majoriteten. Så här berättar Aneta och Bogdan om sin första dag på arbetet:

Bogdan: En standard för oss det var en nystruken skjorta och slips och kavaj. Och när vi kom till Sverige, så fick vi läkarrockar som var grovmanglade av tvätteriet...

Aneta: Och chefen som träffade dig...

Bogdan: Chefen som träffade mig hade en skrynklig arbets-T-shirt med texten LANDS-TINGET, totalt tillknäckt! (*vi skrattar alla*).

Aneta: Den har aldrig fått känna på ett strykjärn (*skrattar*).

Bogdan: och en läkarrock med uppkavlade ärmar...

Katarzyna (*skrattar*)

Bogdan: Jag tyckte nog: "Vad var det för chef?!" Inget ont sagt om honom som person, han är t.o.m. professor, men *den* klädseln! Och det var skrämmande, den första träffen, den första kontakten, vi var propra och eleganta...

Återigen får jag intrycket av att de är väldigt "sampratade" om sina första insikter om att vad som ansågs professionellt och propert i den polska kontexten inte gällde här. Humorn och skrattet avdramatiserar det hela. De fortsätter båda:

Bogdan: Vi kom hit och Aneta gick till jobbet i vad vi tyckte var en formell klädsel, dvs. läkarrock och en kortare kjol under rocken.

Aneta: Ja, för jag brukade gå klädd så här. Och min handledare – för det var en provtjänstgöring – sade "Nej vet du vad, det är så en sekreterare skulle klä sig, kanske inte ens så, men *absolut* inte en läkare".

Bogdan: Ja, hon sade att som läkare bör du inte visa vader eller knän, det passar sig inte.

Aneta: Jag tänkte i början "Varför ska jag dumma mig och göra om mig, de får väl klä sig hur de vill, men jag är från Polen och får väl klä mig som jag brukar!" Men efter ett tag så fick jag blickar och små kommentarer här och var... (*skakar på huvudet*) tyvärr, man får ta seden dit man kommer.

I varje livsberättelse innebär utvärderingen en moralisk kommunikation om vilken sorts person talaren är och vad den omtalade handlingen betyder. I de ovanstående exemplen om missförstånd och tillsägelser uttrycks den snopna känslan av att plötsligt känna sig "fel" – fast man gör helt "rätt" enligt sina kulturella förutsättningar (jfr Wolanik Boström & Öhlander 2011). Men medan Bogdan lätt- samt raljerar om sin chefs slarviga klädsel, tycks Aneta lite illa berörd av tillsägelsen att en kvinnlig läkares vader och knän är

utanför den professionella *respektabilitetens* gräns. Tonen i den historien bjuder inte heller till skratt; det är status och prestige som står på spel. Aneta tar dock en narrativ revansch genom valet av ordspråk, som på polska lyder: "när du hamnat bland kråkorna får du kraxa som de gör", vilket antyder att den nya klädstilen är allt annat än glamorös.

Den lättsamma tonen återkommer dock snart i en anekdot då Bogdan berättar om hur han tog striden för sin titel:

Bogdan: Det var roligt på den där identifikationsbrickan som vi fick [...] När de skrev "Underläkare" på min bricka så gick jag omedelbart och lämnade in den. (*lätsas vara upprörd*) "Vadå? Vad menas med det?" För mig var det som att vara student, jag förstod inte att det betyder "läkare utan specialistkompetens", att det är vedertaget. Ingen förklarade det för mig, och för mig var det alltså... Men till slut fick vi brickor där det stod "Läkare" på, som var ett undantag ingen hört talas om, ingen annan hade det! (*lätsas fråga oförstående*) "Vad betyder det?" (*vi skrattar alla tre*) Men för mig var det självklart, jag *vet* vad en läkare är, och andra får väl lära sig det! Det var lite komedi i det.

Berättarjaget tillstår visserligen att adekvat titel var mycket betydelsefull för honom och de andra polska läkarna, vana som de var vid att bli titulerade "herr doktor" och "fru doktor" av patienterna och personalen. I utvärderingen klassas dock händelsen som "lite komedi", ett roligt nybörjarmisstag, och bjuder till ett avväpnande skratt. Efter ett tag, säger Bogdan, har de insett att läkaryrket i Sverige har en så grundmurad samhällelig respekt att det inte behöver markeras med vare sig titlar eller klädseln.

Bogdan (*allvarligt*): Läkares prestige, även utan titelmanin, är mycket högre. Ordet läkare betyder något.

Katarzyna: I Sverige?

Aneta: (*allvarligt*) Ja. Vi visste inte vad prestige betyder förrän vi kom till Sverige. Vilken respekt som patienter har för läkare, trots att de duar dig, och trots att sköterskan duar dig och kan skoja lite med dig, så märker man respekten för att du är läkare.

Deras starka ställning på jobbet påverkas inte ens nämnvärt av den kvardröjande brytningen. Utanför arbetslivet signalerar dock brytningen ett utländskt påbrå, och trots att de inte upplever någon större fientlighet mot etniska minoriteter i Norrland är de medvetna om det potentiella utanförskapet. "Fast jag får medge att vi har tur som är vita, för det vore ännu mer komplicerat att vara både utlänning och mörkhyad, för då syns det på en gång", konstaterar Bogdan. Men det räckte med att de skaffade en parabolantenn för att deras icke-svenska etnicitet skulle bli synlig – och problematisk. De berättar i en lättsam ton:

Bogdan: Vi bor i ett flerfamiljshus där det *inte* finns några antenner.

Aneta: I ett av prestigekvarteren.

Bogdan: Ett kvarter med ganska höga priser. Att vi tog striden för få en satellitantenn på vår balkong grundar sig i att vi ville lära våra barn polska. [...] Och det väckte protester, att antennen var på *balkongen*.

Aneta: Som tur är har vi ett litet tak över balkongen och där kunde man skruva upp antennen.

Bogdan: Vi har ju ändrat för länge sedan att det inte står CYFRA utan en svensk text...

Aneta: För det var tal om att i vårt hus kommer lägenhetspriser att gå ner, när det bor *utlänningar* där, för det finns en antenn. Men eftersom det var *läkare*... (*imiterar ett nådigt tonfall*) så var det OK.

Som jag tolkar berättelserna ovan handlar de om glidningen och förhandlingen mellan positionerna som (respektabel) läkare och utlänning/invandrare. Brytning, parabol, "fel" klädkod blir lätt markörer av

skillnad som hotar den höga samhällspositionen; parabolen äventyrar dessutom bostadspriserna i det fina kvarteret. Till slut, som det "nådiga" tonfallet antyder, får ändå klasstillhörighet (det var *läkare*) kompensera för den icke-svenska etniciteten. Bogdan och Aneta placerar parabolen så diskret som möjligt, men framhärdar i sin rätt att ha den kvar.

Aneta och Bogdan säger att deras bekanta ur den äldre polska diasporan i staden, de som invandrade före murens fall, har en betydligt försiktigare inställning till att ta strid för sina rättigheter. När Anetas specialisering behövde kompletteras (och innan det visade sig vara den gängse proceduren för *alla* utländska specialister av det slaget) blev Aneta och Bogdan rejält upprörda, vilket bemöttes med ren förfäran av dessa äldre bekanta:

Bogdan: Vi kom på inbjudan från Landstinget, med allting garanterat, vi var så *bortskämda*! Så när Landstinget sade att provanställningen kan komma att förlängas...

Aneta: ...det gjorde de bara för mig!

Bogdan: ...då reagerade vi att (*lätsas vara överdrivet upprörd*) "Så får det inte vara, det *accepterar* vi inte, vi meddelar att vi åker tillbaka och att vi är *förnärmade*!..." (*ler*)

Katarzyna: (*skrattar*).

Aneta: Medan den äldre migrationen sade...

Bogdan: "Hur kan ni tänka så, ni borde buga och bocka att ni får lön!"

Aneta: (*lätsas citera sig själv, med upprörd gäll röst*) "Men vi kom på *andra villkor*! Som *specialister*!". Och de begrepp inte alls vad vi menade.

Bogdan: (*mer allvarligt*) De hade svårt att förstå den sortens inställning... *inte* kravfylld, utan ett partnerskap på lika villkor – om vi nu ger järnet, om vi ger allt vi kan från vår sida, så förväntar vi oss det från arbetsgivaren också.

Budskapet här är mångtydigt. Å andra sidan används epitetet "bortskämda", hi-

historien framförs som en anekdot och vi är *roade* av de brösttoner med vilka Aneta och Bogdan framställer sin ursprungliga reaktion. I historien verkar deras goda självförtroende över att vara efterfrågade och direktrekryterade specialister få sig en tankeställare genom de äldre migranternas konsternation. Dels kan konsternationen naturligtvis handla om det nyliberala samhällsklimatet med mindre säkra anställningar, men i migrationskontexten är krångliga administrativa procedurer och viss misstroghet mot icke-svenska utbildningar, diplom, arbetslivserfarenhet etc. ett känt problem, även inom EU. Vad vill historien förmedla? Kanske att det finns olika sätt att vara "invandrare" på, och även om man inte kan ta lika villkor för givna så bör man sträva efter dem. På slutet vidhåller Bogdan, den här gången i en lugn och saklig ton, att deras krav ställdes i en anda av partnerskap och ömsesidig respekt.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I sina gemensamma berättelser, med mig som lyssnare och ibland deltagare, reflekterar Aneta och Bogdan över sina tidigare för-givet-tagna kulturella referensramar och den speciella mix av kulturella dispositioner och tillhörigheter som de fått efter flytten till Sverige. Livet i Polen berättas med betoning på svårigheten att kombinera ett ambitiöst yrkesarbete och familjeliv. I Sverige är familjesituationen harmonisk, vardagen präglas av polsk-svensk hybriditet, den medicinska delen av arbetet går utmärkt, men de narrativa gnistorna belyser en balansgång mellan positionen som en respekterad specialist med en trygg samhällsställning, och positionen som en utlänning/invandrare, som

kan konnotera det rakt motsatta. Till synes triviala materiella aspekter får en symbolisk laddning när de förlorar sin kulturella självklarhet och blir viktiga i självpresentationen. En narrativ gnista kan tändas av minnet hur kavaj- och slipsklädda polska läkare togs emot av en trevlig svensk chef iförd en skrynklig T-shirt, eller hur parabolantennen på balkongen orsakade rabalder i bostadsrättsföreningen.

Historierna framförs i ett diasporisk samförstånd och i samspel med mig som polsk-svensk forskare, där inte minst det gemensamma, ofta avväpnande, skrattet stärker berättelsernas utvärdering (jfr Farahani 2007, Marander Eklund 2007). Reflektioner och dråpligheter uppstår inte bara vid tillfällen då avståndet mellan det berättade och det berättande jaget är som störst (så var/tyckte jag/vi då, men inte nu längre). Det reflexiva jaget presenteras och förhandlas också i all sin komplexitet i nuet. Det brottas med paradoxer, inser sina misstag, påpekar (direkt, indirekt) hur det påverkas av den vidare kulturella kontexten och dryftar sina ambivalenta och multipla tillhörigheter i ett komplext samspel med de andra parterna i samtalet.

NOTER

- ¹ Intervjun var en del i mitt och doc. Magnus Öhlanders gemensamma forskningsprojekt "Polska och svenska läkare i den svenska sjukvården", finansierat av Östersjöstiftelsen.
- ² Jag har översatt alla citat i artikeln och den etno-poetiska transkriberingens potential tillämpas rätt sparsamt, men jag markerar skratt, leenden, hämning, ändring av ton osv. Särskilt betonade ord kursiveras. Borttagna meningar markeras med (...).
- ³ Paul Gilroy använda begreppet i relationen till den svarta diasporan, "Svarta Atlanten"; han me-

nar att det är mer fruktbart att fokusera på gemensamma "rutter" än på "rötter". Begreppet "rutter" fokuserar på processen av rörelse och mediering av/mellan kulturer och identiteter.

REFERENSER

- Arvidsson, Alf, 1998. *Livet som berättelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Farahani, Fataneh, 2007. *Diasporic Narratives of Sexuality: Identity Formation Among Iranian-Swedish Women*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Gilroy, Paul, 1993. *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*.
- Hymes, Dell, 1975. "Breakthrough into performance", i Ben-Amos, Daniel & Goldstein, Kenneth S. (eds.), *Folklore: Performance and Communication*. The Hague, s. 11–74.
- Kuortti, Joel & Nyman, Jopi, 2007. *Reconstructing Hybridity: Post-Colonial Studies in Transition*. Amsterdam–New York: Roolopi.
- Langgellier, Kristin & Peterson, Eric E., 2004. *Storytelling in Daily Life: Performing Narrative*. Philadelphia: Temple University Press.
- Linde, Charlotte, 1993. *Life Stories: The Creation of Coherence*. Oxford: Oxford University Press.
- Marander-Eklund, Lena, 2007. "Berättelser och känslor: Det avslöjande och det döljande skratet", i Marander-Eklund, Lena & Illman, Ruth, *Känslornas koreografi: Reflektioner kring känsla och förståelse i kulturforskning*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Martinsson, Lena, 1997. *Gemensamma liv: Om kön, kärlek och längtan*. Stockholm: Carlssons.
- Pripp, Oscar, 2011. "Reflektion och etik", i Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.), *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Riessman, Catherine Kohler, 2008. *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles–London–New Delhi–Singapore: Sage Publications
- Wolanik Boström, Katarzyna, 2005. *Berättade liv, berättat Polen: En etnologisk studie av hur högutbildade polacker framställer identitet och samhälle*. Umeå: Umeå universitet.
- Wolanik Boström, Katarzyna & Öhlander, Magnus, 2011. "Polska läkare i Sverige: Om läkarroll, status och kulturella processer", i *Socialmedicinsk tidskrift*, 88(3):273–281.
- Wolanik Boström, Katarzyna & Öhlander, Magnus, 2012. "En utsatt elit? Reflektioner kring forskningsprojektet 'Polska läkare i den svenska vården'", i Lövgren, Veronica & Kalman, Hildur (red.), *Etiska dilemman: Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Wolf-Knuts, Ulrika, 2014. "Would I have been better off there?" Comparison, need and conductiveness in a Finnish emigrant's account", i *Journal of Ethnology and Folkloristics*, vol. 8, nr 1 (2014).

SUMMARY

Migration Narratives in Interplay (Migrationsberättelser i samspel)

This article takes an interview with two Polish specialist physicians, a married couple currently living and working in Sweden, as a point of departure for exploration of a co-narration of experiences of migration and hybridisation. A narrative support is offered both within the couple and by the researcher and the evaluation of a story is often strengthened by a shared laughter. The analysis focuses how "narrative sparkles" are evoked by the decision to leave Poland, the feeling of linguistic and cultural hybridisation, the predicaments of marking status in the right way and the ambivalence of belonging to both a highly respected social stratum and the category of "immigrants".

Keywords: interview, co-narration, life story, migration, physicians.

Katarzyna Wolanik Boström, PhD, Senior Lecturer in Ethnology at the Dept. of Culture and Media Studies, Umeå University, Umeå, Sweden.

Att berätta och återberätta

Intervjuer, narrativ interaktion och berättigande

COPPELIE COCQ, fil.dr i Samiska Studier, är folklorist med forskningsintressen i berättande, från muntligt till digitalt. Hon är anställd som forskare vid HUMlab, Umeå universitet. Aktuella forskningsfrågor i hennes arbete är förhållandet till naturen samt kunskapsproduktion via digital teknik. Bland hennes senaste publikationer finner vi artiklarna "From the árran to the Internet: Sami storytelling in digital environments", i *Oral Tradition*, 2013; "Traditionalization for revitalization. Tradition as concept and practice in contemporary Sámi contexts", i *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, vol. 57, 2014, och "Kampen om Gállok: Platsskapande och synliggörande", i *Kulturella Perspektiv* 1:2014.

”Lycka till!”. Det är de sista orden jag får av Marie Persson innan våra vägar skiljs åt efter en längre intervju. Den bestämda rösten och den intensiva blicken som följer dessa ord gör det klart och tydligt för mig att detta var ett viktigt samtal, mycket mer än bara för att skapa material i ett forskningsprojekt.

Intervjun handlade om relationen till naturen och om gruvmotståndet i Sápmi. Marie Persson, grundaren av nätverket *Stoppa gruvan i Rönnbäck*, berättar om hur hennes intresse växte fram – från ett personligt ställningstagande till ett bredare engagemang. Hennes avslutande ord betonar det ansvar jag får när hennes berättelse växer fram under vårt samtal. På ett likartat sätt tilldelas jag en aktiv roll när jag några dagar senare träffar Tor Lundberg Tuorda, som driver kampen för ett gruvfritt Jokkmokk och mot den planerade gruvan i Gállok.

Under våren 2013 genomförde jag intervjuer med personer engagerade i gruvmotståndsrörelsen, som en del i ett projekt som söker att belysa förhållandet människa-natur, här utifrån frågan om exploateringar. Intervjupersonerna tillhör lokalbefolkningen och har samiska rötter. En ökning av antalet beviljade undersökningstillstånd för mineraler i Sverige har lett till det som kom att kallas gruvboomen – samtidigt som man kan se en likartad utveckling i bl.a. Norge och Finland. I takt med denna ökning och de sammantagna effekterna av flera exploateringar (vindkraft m.m.) i renskötseområden växer debatten om den svenska minerallagen samt kring frågor om traditionell markanvändning, urfolksrättigheter, gruvnäring och tillväxt. Sommaren 2013 blev en milstolpe för gruvmotståndsrörelsen då renskötare, lokalbefolkning, miljöaktivister med flera samarbetade för att

hindra ett utländskt prospekteringsföretag att genomföra provborrningar i Gállok. Genom ockupationer, demonstrationer, konstinstallationer samt debatter i sociala medier väckte proteströrelsen nationell och internationell uppmärksamhet.

I den här artikeln diskuteras jag frågan om berättigandet i berättandet utifrån två intervjusituationer. Intervju är en vanlig forskningsmetod för att inhämta och skapa material. Men att intervjua innebär inte att få ut information ur en person – det handlar snarare om ett personligt samtal, en interaktiv narrativ händelse där en berättelse tar form i mötet mellan intervjupersonen och forskaren. Med ”berättelse” menas här med andra ord det som skapas vid en sådan mötesituation (jfr Bauman, 1986 samt Arvidsson, detta nummer) – utan någon begränsning på hur texten är uppbyggd (jfr Labov 1997). I linje med bl.a. Goffman och Shuman syftar ”narrativ” på ramen inom vilka berättelser tar form (se t.ex. Goffman 1986: ”*narrative as a frame of talk*”; Shuman 2012: ”*available narratives*”).

Hur berättelser tar form, cirkulerar och lever vidare är en aspekt som har studerats i tidigare forskning. Under begreppet *entitlement* beskriver narrativitetsforskaren den process genom vilken en berättelse – och berättigandet att återge den – överförs från berättare till berättare (jfr Shuman 2006; 2010). Det är denna process som min artikel handlar om.

Jag ämnar dels belysa narrativa processer kring berättigande och spridning av berättelser, dels problematisera forskarens roll och ansvar. Berättigandet i intervjusituationen undersöks genom att studera hur en personlig berättelse tar form och samspelar med en kollektiv berättelse, dvs. en narrativ som ger röst åt en marginaliserad grupp och som har en viktig roll i ”att

ge hopp, mod och en dröm om social förändring” (Johansson 2005:24). Jag analyserar hur intervjupersoner utvecklar och artikulerar rätten till och ansvar gentemot berättelserna samt hur detta ges vidare till forskaren – och den skyldighet som detta kan medföra.

TEORETISKA INGÅNGAR

Narrativitetsforskaren Amy Shuman problematiserar *entitlement* (berättigande) som ”the use of a particular story beyond the context of the experience it represents” (2006:3). Hon jämför detta med en allegori, när en personlig berättelse används för att representera en kollektiv erfarenhet eller upplevelse. Processen genom vilken en berättelse överförs eller lämnas ut är komplex och har många innebörder. Som Shuman påpekar: ”Stories must travel beyond their owners to do some kind of cultural work” (Shuman 2006:18–19). Detta är en viktig aspekt eftersom det handlar om synliggörande, om att sprida kunskap och information.

Inom forskningsfältet *Oral History* diskuteras sambandet mellan enskilda och kollektiva berättelser. Genom berättande som process ges livsberättelser mening i ett bredare sammanhang och i relation till andra narrativer (James 2000). Personliga berättelser återberättas, även av andra än ”upphovspersonen”, och i olika situationer. Den amerikanska antropologen William Schneider (2002) poängterar att *Oral History* skapas av forskaren som en form av historieskrivning. Forskaren är med andra ord en av dem som återberättar i ett annat sammanhang. Schneider framhäver därför vikten av att kontextualisera återberättandet, samt betonar forskarens roll och ansvar vid insamling av berättelser och vad som händer med dessa efteråt.

Intervjun som tillfälle för kunskapsproduktion har också beskrivits av bl.a. Steinar Kvale (1996) som forskat om kvalitativ forskningsintervju som metod inom humaniora och samhällsvetenskap. Han argumenterar för hur nya berättelser skapas genom intervjuprocessen. Det är även en reflexiv process som påverkar intervjuaren och leder denne till nya insikter. Intervjuarens frågor och närvaro är inte de enda faktorer som påverkar hur en berättelse struktureras (Hansson & Thor 2006:50), utan också forskarens person, intresse, samt förtroende och tillit i mötet som intervjusituationen utgör (se t.ex. Strandén 2010:62).

Intervjuarens positionering påverkar den relation som skapas under intervjusituationen, och därmed den interaktiva narrativa process som uppstår. Att vara tydlig med sin egen roll och förhållningsätt till frågan är ett sätt att skapa tillit. I det aktuella fallet handlar det om en infekterad och polariserad debatt om gruvexploateringar, som präglats av en brist på förståelse mellan de olika sidorna av kampen.

Denna aspekt får en vidare dimension i ljuset av det som narrativitetsforskare diskuterar i termer av "tellability" och "reportability". Vad kan berättas, vad kan inte berättas, och hur förhandlas detta? Som Norrick (2005) visar i sin forskning, finns det olika grader av "tellability" kopplad till den interaktiva kontexten. Det som bl.a. Labov betecknar som en "reportable" story (Labov 1972; Norrick 2005:324) gäller inte bara innehållsmässigt och kontextuellt, utan också i relation till en narrativ struktur, där bland annat utvärdering (*evaluation*) spelar en central roll för att väva samman berättelsen och den personliga upplevelsen. Det som blir berättarbart i en intervjusituation är sammankopplat

med interaktionen mellan intervjuaren och intervjupersonen. Därför blir frågan om berättigande central i narrativforskning baserad på intervjumaterial.

Att arbeta med intervju som metod i ett projekt som berör den konfliktfyllda debatten om gruvor och exploateringar aktualiserar diskussionen om berättigande på ytterligare ett plan: i denna kontext ställs frågan om vem som har rätt att uttala sig, och om vem som bör uttala sig. Frågeställningen om vad som händer när en berättelse cirkulerar utanför den kontext i vilken den uppstod har varit föremål för analyser inom tidigare forskning och här vill jag även knyta an denna diskussion till ett urfolksforskningsperspektiv. Vikten av det emiska perspektivet har påpekats i flera forskningsområden för att lyfta fram "de beforskade människornas betraktelsesätt" (Lundberg & Ternhag 2002:120) i jämförelse med forskarens bild. Utöver det bör forskningen fokusera på de intressen, erfarenheter och mål som förs fram av urfolksgrupper – snarare än av forskaren (Porsanger 2004:109; Smith 1999:39). För den som intervjuas innebär intervjusituationen i någon grad ett medgivande att delta i ett projekt utifrån sin egen position. För forskaren är intervjun ett sätt att inhämta ett emiskt perspektiv, och de berättelser som presenteras bör tas emot på ett etiskt korrekt sätt. Att ta i beaktande berättigandet i den narrativa processen är även ett sätt att problematisera hur olika perspektiv förhåller sig till varandra.

PERSONLIGT ENGAGEMANG OCH GEMENSAM KAMP

Den här artikeln fokuserar på två narrativa händelser (intervjusituationer) med

två enskilda individer. De berättelser som utvecklas under samtalen följer en kronologisk struktur som börjar i en personlig upplevelse och slutar i nuet, med framtiden i sikte. Specifika händelser betonar olika faser (jfr Labov 1972), t.ex. barnens födelse, ett uttalande från gruvbolaget eller ett specifikt samtal.

Den första intervjupersonen, Marie Persson, börjar sin berättelse med självbiografiska inslag, bland annat om hur en eventuell gruvetablering skulle påverka hennes liv och familj. Hon valde att återvända till sina marker ”där rötter gjorde sig påmind”, när hon skulle bilda familj. Marie beskriver sin livsstil som ett sätt att leva som ”inte passar in i schablonbilden”. När det kom fram att det fanns planer för en gruva i området började hon undersöka detta och vad det skulle innebära för henne, familjen och lokalsamhället. Hon hänvisar till ”det samiska” och betydelsen av naturen och av markerna som drivkrafter i ”gruvkampen”. I intervjun berättar hon om hur det är att vara den röst som träder fram när många inte vet vad och hur de ska göra – eller inte vågar – samt hur hon ser bygden försvinna och att folk behandlas illa.

Hennes engagemang ledde bland annat till en informationskampanj som en reaktion på brist på information från myndigheternas sida, men också som en reaktion på hur de lokala medierna skrev partiskt om gruvnäringens fördelar i jämförelse med rennärigen. Marie Persson upplevde att det var svårt att komma fram med sitt perspektiv i kontakt med medierna, och känslan att ”det är helt fel” växte starkare. Genom att skapa nätverk och anordna seminarier såg hon till att öka samarbetet med andra grupper och aktörer, så småningom även på internationell nivå. Det finns ett stort behov att informera, kon-

staterar Marie Persson, som vill bidra med att få igång diskussioner på politikernivå, t.ex. om miljöbalken och urfolksrätten. I grunden finns en ständig oro för framtiden och barnen, bland annat på grund av riskerna för miljökatastrofer. Hon vill argumentera för ”ett annat perspektiv” med fokus på hållbarhet, där naturen inte ses som en bank.

Förhållandet till markerna och området blir en förklaring till engagemanget i gruvkampen.

Det är det, att vara ute, röra sig mycket, [det] gör att jag mår bra, att jag känner att det finns en mening. Det är de områden där vi alltid varit, där jag känner att jag har mina förfäder med mig. Jag känner att jag fylls på, får mer energi där då.

Och det har gjort avtryck i gruvkampen. I början visste jag inte vad som drev mig så hårt [...]. Jag kunde inte säga det uttryckligen... Det är nånting med den samiska kopplingen tror jag, till mark och vatten. Eller... jag säger samiskt för att... i det samiska sammanhanget behöver man aldrig förklara det där, det är så självklart, att man lever med sina förfäder, att man hämtar kraft, och har koppling till marken och till vatten. Att det är så intimt och grundläggande.

Marie ger en personlig berättelse där det som är ”intimt och grundläggande” beskrivs som drivkraft i det som skulle bli ”gruvkampen”. Berättelsen har sitt upphov i en känsla och en relation till platsen och naturen som är svår att beskriva.

Samtalet går vidare i en redogörelse av erfarenheter och ställningstaganden som enskild person, som förälder och som en del i lokalsamhället. Berättelsen fortsätter för att handla om en rörelse, ”gruvkampen”, som växte genom att kontakta medierna, som en frustration över att inte bli hörd, genom en vilja att påverka och en känsla att lokalsamhället behöver argumentera för sin existens.

Övergången från en personlig till en kollektiv berättelse är delvis kronologisk – då kampen vuxit under åren. Efter cirka 25 minuter in i intervjun ändrar berättelsen riktning, från att fokusera på den enskilda individen till att handla om ”gruppen”. Narrativt sker övergången från det personliga till det kollektiva bland annat genom att användningen av personliga pronomen ändras. Ett återkommande ”jag” blir oftare och oftare ett ”vi” allt eftersom intervjun fortsätter.

Berättandets kraft kommer till uttryck bland annat när hon betonar journalister- nas roll och hur viktigt det var att få dem att lyssna, förstå och återge det som berättats i sin nyhetsförmedling. Hon säger också att hon upplevde hur ”det vände” i debatten efter att ett medieprogram vågade ta upp ett annat perspektiv än gruvnäringens och politikernas.

Den narrativa processen i intervjun spelar med andra ord också på en metanivå där Marie Persson skildrar hur hon berättat om och om igen för journalister och för politiker de negativa och riskfyllda konsekvenser som en gruva skulle ha, och hur berättelsen till slut nådde fram. Berättigandet till att föra vidare berättelsen innebär inte bara ett ansvar, utan också en tilltro till dess handlingskraft, för att medvetandegöra, väcka frågor och sträva efter att nyansera bilden av gruvnäringen som framställts i medierna.

Den personliga berättelsen inkluderar känslan av tillhörighet, upptäckten om att det som är så kärt är hotat, och vidare hur detta förvandlas till en drivkraft för att engagera sig i en fråga som sträcker sig långt utöver den personliga sfären, till och med utanför lokalsamhället och då även på nationell och internationell nivå. Dessa inslag präglar det som växer som en narrativ om Sápmi och Sverige när ut-

ländska gruvföretag intresserar sig för markerna.

I det andra samtalet som jag har valt att lyfta fram i den här artikeln beskriver intervjupersonen, Tor Lundberg Tuorda, hur det personliga engagemanget började när ett område där han har ”sin själ och sitt hjärta” blev föremål för prospekteringar.

Jag blev livrädd och förbannad. Kontaktade samebyarna, Länsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Naturskyddsföreningar, alla jag kunde komma på för att få stöd – men jag stod ensam.

Tor beskriver hur han insåg omfattningen av gruvplanerna och började se på historien på ett annat sätt. Han vill påverka genom att dokumentera och informera ”med kameran som vapen”, eftersom han är fotograf och ser bilder som ett effektivt sätt att förmedla den information han vill sprida. Han är ordförande i Urbergsgruppen och tar också en aktiv roll i gruvmotståndsrörelsen genom ett flertal grupper på Facebook. Han agerar även genom att delta i och bidra till att organisera demonstrationer, få ut info via bloggar med mera. När han berättar om sitt engagemang betonar han bland annat att mycket information mörkas och är svår att få ut; han är upprörd över statens och mediernas agerande. Hans oro för naturen, för djuren och för det som förstörs för kommande generationer är ett av de skäl som fått honom att engagera sig. Han beskriver att han har som ”käpphäst” att få folk att se och förstå den koloniala strukturen, att samer har varit utsatta för en medveten strategi som strävat efter att utrota religionen, språket och kulturen – och att gruvor är ett symptom på denna struktur.

Intervjun kom att kretsa kring hans personliga resa, egen kamp och om deko-

lonisering. Även här följer berättelsen en kronologisk struktur där han börjar kämpa på egen hand, och så småningom som en del i en grupp. Det ”vi” som träder fram i berättelsen betecknar dem som engagerat sig i motståndsrörelsen, de som bor i området och ingår i lokalsamhället. Betydelsen av denna gemenskap blir tydligare i ljuset av Tors ord om ”statens kolonialstrategi”.

Kolonialstaters strategi: härska genom att söndra! Splittra folk!

Nu, här [i den specifika kampen om Gállok] har man inte lyckats med det. Alla är på, oavsett vilken tillhörighet. Tar inte heller hänsyn om det är samer eller icke-samer eller tyskar... Det kommer att bli över 100 människor till sommarn när det [provvorrningen] börjar.

Under samtalet växlar Tor Lundberg Tuorda mellan en personlig berättelse och en som handlar om gruppen. Den egna berättelsen handlar om barn, om ansvar, om en ”personlig dekolonisering”. Den sträcker sig utanför sin ursprungliga kontext och sätts i ett sammanhang där svensk politik, historia och ”den koloniala strukturen” är ramen. Den kollektiva berättelsen handlar om en växande rörelse, gruvmotståndet, och den gemenskap den innebär.

I gruvkampen som rörelse samlas lokalbefolkning, miljöaktivister och andra engagerade i urfolks- och landrättigheter för att visa ett gemensamt motstånd mot exploateringar på lokal, nationell och internationell nivå. Naturen är en gemensam nämnare, dock är specifika lokala platser utgångspunkten, t.ex. Gállok eller Rönnbäck. De personliga och platsspecifika inslagen är därför viktiga komponenter för att bygga, ge trovärdighet och tyngd åt den kollektiva berättelsen om naturen, markerna och landskapet som fler ansluter sig och vill bidra till.

Referenser och kopplingar till specifika detaljer är narrativa inslag som uttrycker berättigandet (jfr ”*entitlement claims*” Shuman 2006, 29). Den som berättar intar en legitim position genom att inkludera vissa detaljer och hänvisa till en specifik källa – och påkallar därmed rätten att berätta om en viss händelse, en viss situation. En narrativ om motstånd, om urfolksrättigheter och om naturen tar form när en personlig berättelse blir utgångspunkt i en fråga som berör många. I gruvmotståndsrörelsen skapas en kollektiv berättelse i vilken personliga erfarenheter och känslor delas, återberättas och cirkulerar. Dekolonisering debatteras ofta i termer av samhälleliga strukturer – här illustreras dekolonisering av en personlig process, i en berättelse som väver samman en livsberättelse och en kollektiv rörelse.

ATT INKLUDERAS I BERÄTTANDET

Genom Marie Perssons ”Lycka till” och vårt samtal inkluderas jag i berättelsen om vad en gruva skulle medföra. Hennes ord är kanske också menade som en varning eller en förståelse för vad det innebär för mig som person att ge mig in i denna infekterade debatt.

Under intervjusituationen utvecklas en narrativ process från personligt till kollektivt, för att sedan återkomma till det specifika samtalet, dvs. till oss och vårt samtal. Genom min forskning med fokus på urfolksrättigheter och mina tidigare forskningsprojekt inom fältet samiska studier positioneras jag tydligt i samtalen med intervjupersonerna. Min närvaro konkretiseras inte bara genom mina frågor och inspelningsutrustningen, utan också genom mitt urval av intervjuerso-

ner, mitt val och intresse av att skriva om gruvmotståndet.

I den andra intervjusituationen inkluderas jag genom att jämföras med andra som engagerat sig i kampen, och genom att Tor Lundberg Tuorda betonar forskningens ansvar och betydelse. Vi avslutar samtalet och som svar på mina tackord för att han delat med sig av sin entusiasm och sitt engagemang trots motgångar säger han:

- Du själv du då, du skriver, du sprider det där!
- Hmm... om min forskning kan hjälpa till med att få fram det som...
- Jo men det kan det, det gör det om du har den ambition att göra det publikt, att det sprids
- det är skitviktigt. Sen är annan sak i den där akademiska världen, det har stått massa doktorer och professorer i sina... på sina institutioner, haft sin forskning och seriösa bild av sig och fått pressen också på sig att man ska hålla sig inom sin sfär... inte beblanda sig med aktivist... jag vet inte varför.

Orden är en uppmaning att låta berättelsen som växt fram genom vårt samtal leva vidare. Jag ingår i denna process och inkluderas i berättelsen och i berättigandet att använda det. Det förtroende, det ansvar och den skyldighet jag får genom detta, förtydligas genom intervjupersonernas ord: jag är inte bara intervjuare utan tillskrivs också en roll i den aktuella debatten. Att vända samtalet till mig fungerar även som en *coda*, dvs. ett narrativt grepp för att avsluta berättelsen med fokus på det som anses vara essentiellt – i det specifika fallet med att betona vikten att få berättelsen fortsätta leva och delas vidare.

Marie Persson och Tor Lundberg Tuorda har intervjuats flera gånger tidigare, oftast av journalister, och är därför rutinerade. Metodologiskt skiljer sig min intervju från hur en journalist arbetar,

men intervjupersonernas medievana innebär en medvetenhet om hur en berättelse förmedlas, och påverkar berättandet.

Utifrån dessa två intervjuer illustreras hur en personlig berättelse fortsätter att omformas utanför sitt ursprungliga sammanhang och ramas in i en ny kontext. Intervjusituationen är en dialogisk process där den kollektiva berättelsen är både ramen inom vilken en personlig berättelse kommer till uttryck och någonting som uppstår i ljuset av enskilda "röster". I de aktuella exemplen är målet med detta att bidra till att sprida information och kunskap. Berättigandet skapas, konkretiseras och omformas i takt med att den narrativa processen fortgår, samt överförs och tilldelas för att berättelsen ska få fortsätta växa och verka.

Denna artikel har tillkommit som en del av projektet "Naturen i narrativen. En studie av muntliga berättelser om miljö- och naturkatastrofer ur ett folkloristiskt och språketnografiskt perspektiv", finansierat av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

REFERENSER

- Arvidsson, Alf, i detta nummer av *Kulturella Perspektiv*, 4:2014. Artikeln "Berättelse, beskrivning, auktoritet".
- Bauman, Richard, 1986. *Story, Performance and Event: Contextual Studies of Oral Narrative*, vol. 10. Cambridge University Press.
- Goffman, Erving, 1986. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Northeastern.
- Hansson, Lars & Thor, Malin, 2006. *Muntlig historia*. Lund: Studentlitteratur.
- James, Daniel, 2000. *Doña María's Story: Life History, Memory, and Political Identity (Latin America Otherwise)*. Durham: Duke University Press Books.
- Johansson, Anna, 2005. *Narrativ teori och metod: Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.

- Kvale, Steinar, 1996. *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: SAGE Publications.
- Labov, William, 1972. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. University of Pennsylvania Press.
- Lundberg, Dan & Ternhag, Gunnar, 2002. *Musik-etnologi: En introduktion*. Gidlunds förlag.
- Norricks, Neal R., 2005. "The dark side of tellability", i *Narrative Inquiry*, 15(2), s. 323–343.
- Porsanger, Jelena, 2004. "An essay about indigenous methodology", i *Nordlit*, 15, s. 105–120.
- Schneider, William, 2002. ... *So They Understand: Cultural Issues in Oral History*. Utah State University Press.
- Shuman, Amy, 2006. "Entitlement and empathy in personal narrative", i *Narrative Inquiry*, 16(1), s. 148–155.
- Shuman, Amy, 2010. *Other People's Stories: Entitlement Claims and the Critique of Empathy*. University of Illinois Press.
- Shuman, Amy, 2012. "Exploring narrative interaction in multiple contexts", i Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (eds.), *Varieties of Narrative Analysis*, s. 125–150. Los Angeles: SAGE Publications.
- Smith, Laura T., 1999. *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. Zed Books.

Övriga källor

- Intervju med Marie Persson (transkriberad och i författarens ägo), 27 maj 2013.
- Intervju med Tor Lundberg Tuorda (transkriberad och i författarens ägo), 30 maj 2013.

SUMMARY

*To Tell and Re-tell
Interviews, Narrative Interaction and Entitlement
(Att berätta och återberätta
Intervjuer, narrativ interaktion och berättigande)*

This article examines the issue of entitlement in narrative interaction. Based on interviews, it investigates how stories are shaped, transferred and turned from personal to collective stories. Further, the role and the responsibility of the researcher in narrative processes are discussed.

Keywords: narrative interaction, entitlement, oral history, indigenous research.

Coppélie Cocq, PhD in Sámi Studies, Research Fellow at HUMlab, Umeå University, Umeå, Sweden.

Berättelse, beskrivning, auktoritet

ALF ARVIDSSON är professor i etnologi vid institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet. Hans forskning är främst inriktad mot musik och folkligt berättande. År 2011 utkom Jazzens väg inom svenskt musikliv.

en måndagkväll i november 2013, i en by utmed Vindelälvens dalgång. I skolans kafeteria har ett nittiotal personer, de flesta pensionärer, samlats till något utannonserat som en berättarkväll. Inför kulturhuvudstadsåret i Umeå 2014 har ett projekt startats för att skapa en musik- och berättarföreställning om flottningen i Vindelälven, och kvällens evenemang är ett av flera liknande arrangerade för att *samla berättelser*. Det är alltså besökarna som förväntas komma med sina berättelser och vara auktoriteter – och det är på dem ansvaret ligger för att kvällen ska bli lyckad.

I denna artikel vill jag använda denna berättarkväll för att belysa tre olika fenomen. För det första vill jag diskutera i vilken mån vanliga modeller för analys av narrativer är tillämpliga på olika texter som produceras under benämningarna ”berättelse” och ”berättande”. För det andra vill jag diskutera vilka språkliga strategier som används av de som tar till orda, för att placera sina utsagor inom den ram som evenemanget utgör.

Slutligen vill jag med detta exempel ge ett empiriskt bidrag till studiet av uppsvinget för offentligt muntligt berättande som bland annat kanaliseras genom den/de berättarrörelse/r som sedan cirka 25 år är etablerade i Sverige och som har olika motsvarigheter i många andra länder.¹ I motsats till de studier som främst behandlar professionella och semi-professionella berättare uppmärksammar jag här istället ett evenemang där allmänheten inbjudits ta till orda.

Ett vanligt synsätt i studier av berättelser är att tillämpa någon modell som lägger ett tidsförlopp på text och/eller representerade händelser (Labov 1972; Brémond 1970; Dolby 1989; Todorov 1977), olika varianter på Aristoteles tredelning början, förlopp, avslutning. Men ofta så passar inte texterna till modellen (eller, mo-

dellen blir så vag att alla texter kan passa in). Dessutom så används begreppet inte alltid med utgångspunkt i texternas form. Ofta är det istället när någon tar ansvar för talandet i en situation, till exempel en intervju eller ett offentligt möte, avbryter det jämlika replikskiftet för att själv göra längre uttalanden med någon form av auktoritet som begreppet *berättelse* används. Texten är en produkt av den sociala akten *berättande*, och det är detta faktum som gör att texten identifieras som en berättelse snarare än dess interna uppbyggnad. Med sociolingvistikens och folkloristikens performans-begrepp (Bauman 1977, 2012) blir det tydligare vad som får forskare att spontant etikettera forskningsmaterial som "berättelser" eller på engelska "narratives". Här tänker jag bland annat på kriterierna *att signalera att man vill ta talutrymme* och *ta ansvar för att föra situationen*.

Med betoning på framförandet som handling eller process blir det också tydligare att förstå varför begreppet berättande används även för texter som främst är *beskrivande*. Om någon uttalar sig med syfte att karaktärisera en person, en plats, en tid, en stämning, och lyckas skapa auktoritet för sitt framförande, så har något viktigt i lekmanaförståelsen av "berättelse" uppnåtts.

I det följande analyserar jag ett offentligt evenemang som var iscensatt med den uttalade ambitionen att initiera berättande. Med andra ord studerar jag vad människor gör när de har för avsikt att berätta. Samtidigt låg fokus inte på händelseförlopp och avrundade berättelser, utan på ett mer generellt beskrivande plan, "berätta om flottningen". Genom att det inte var bestämt på förhand vem som skulle berätta, utan byggde på allmänhetens/publikens spontana medverkan, blir

det också möjligt att studera hur rätten att uttala sig hävdades och hur innehållet förhandlades i en kollektiv process.

FLÖDET UNDER EN BERÄTTARKVÄLL

Den inramning för kvällen som redan skapats genom rubricering och utannonsering upprepas och understryks när programledarna Carina och Ingemar inleder med att presentera tankarna bakom kvällen och projektet. Efter deras inledning låter de den förste talaren, Rune, komma till tals.² På en uppmaning att komma fram och rikta sig mot publiken ställer han sig bredvid programledarna. (Under kvällen kommer de flesta att ställa sig upp, men stå kvar vid sina sittplatser – särskilt de som sitter långt från den imaginära scenen.) Han börjar med att presentera sig och etablera sin förankring på platsen, och motivera varför han tagit till orda.

Jag heter Rune och jag är ganska bekant för många här. I alla fall så är det så här att – flottning och flottning. Jag kan säga att jag har haft turen att komma från en flottarsläkt, där både farfar, pappa och jag fick vara med på [flottningen].

Den amerikanska folkloristen Amy Shuman (1986, 2005) har understrukt betydelserna av *entitlement*, ungefär "berättigande", för att förstå hur berättande fungerar som social handling. Vem har rätt att uttala sig om något i det offentliga rummet?³ Här ger Rune auktoritet till sitt framförande genom att hävda både sin egen erfarenhet och familjetillhörigheten som garanti för sakinnehållet, och publikens personliga kännedom om honom som garant för hans generella trovärdighet som talare. Sedan sätter han upp ramarna

för sitt inlägg (och i viss mån för hela kvällen genom att hans inlägg blir den första berättelse följande talare får relatera till):

Då man pratar flottning, då kan man prata flottning på många sätt. Flottning, det förknippar jag alltid med långflottning.

”Långflottning” står för flottning långa sträckor i vattensystemets huvudfåra; när det gäller Vindelälven betyder det från Sorsele och ned till sammanflödet med Umeälven, en sträcka på cirka 30 mil. Rune tar genast upp båtlaget på tre personer med en funktionell arbetsfördelning som den grundläggande sociala enheten, och hur de arbetade gemensamt. Sedan, efter denna generella inledning, specificerar han att han ska återberätta vad hans farfar berättade om flottningen på 1890-talet och uttrycker sig så exakt som ”1893”, men kommer att växla mellan generella utsagor, farfaderns generella utsagor och specifika flottningssäsonger. Han fortsätter med att tala om arbetsskiftens längd, mathållning och måltider. Därefter berättar han om hur flottarna från byarna i Vännäsbytrakten och uppströms älven efter kallelse tidigt på våren vandrade uppför älvstränderna till Sorsele för att finnas på plats när islossningen satte in och timret skulle sätta igång att flyta nedströms. Det gör han genom att beskriva ”en vår”, som vi då antagligen ska identifiera med 1893, då de som vanligt gav sig iväg men det blev extra lång väntan i Sorsele. Denna specifika tidfästning blir då en ramberättelse som möjliggör en mängd utvecklingar: olika beskaffenhet hos snö/is att gå i, gängse skodon, bostad och kredit under väntan.

Sedan flyttar han fokus för sin framställning till en generell nivå, och gör bil-

den mer komplex genom att introducera en ny kategori av flottningsarbetare.

Sen kan man vara flottare på många sätt. Det här var ju långflottare. Det är ju en kategori. Då man kom ner till Lycksele och dom här trakterna neröver, då finns det nånting som heter uthållare.

Uthållare hade att bevaka stränder på älven och tillflöden och se till att det lokala timret hölls på plats, utan att flyta ut i vattendraget eller fara upp på land, så det kunde anslutas när långflottarna kom. Här bygger Rune på sin berättarauktoritet genom att avsluta med ett självupplevt exempel:

Jag vet, pappa min, vi hade uthållning på ett ställe, i, ovanför... selet –

Det var evigt kapande fram och tillbaks, för att man visste inte, *vilken* vecka, och *när*, kommer flottningen.

Beroende på regn och torka, regn och torka. Och då vart det så här, då gick man ju och väntade på flottningen. Flottarna kommer, då var det ett *måste* att, dom måste komma, så att inte vi fick jobba ihjäl oss.

Han avslutar med ett definitivt konstaterande:

Så var det med flottningen och uthållningen.

Jag tror att jag har mer att berätta sedan, men just det här, det var (ohörbart).

”Så var det med...” har en formelkaraktär som signalerar att detta var avslutningen på en genomtänkt framställning – ”Runes berättelse om långflottningen”?

Nästa talare står kvar vid sin stol, presenterar sig – ”jag tror de flesta känner igen mig” och förankrar också han sin auktoritet med far och farfar. Men han inskränker sin sakkunskap till att endast bygga på ett års egen erfarenhet.

[J]ag tyckte det var roligt att pröva en sommar.

Och det var 1955. Och många minns det då, vilken sommar det var då, det var så torrt.

Då var jag på en motorbåt uppe vid Spölandsmagasinet.

Efter att ha nämnt vilka som var arbetskamrater och deras sysslor, och något om chefen, kommer koncentrerat skildringen av arbetet.

Så vi var ju där och drog ut timmer från magasinet, och vi fick lov att anlita en bandtraktor som körde upp fåror från stränderna, fick man ju då hålla ut och rulla ned timret och så få in det i fåran.

Och det där gick ju, vi fick ju tomt till slut, och sen så for det iväg utför älven, och vi hann ner till Sörforsbron.

Då vart det så kallt så att det frös så mycket is så vi vart förbjuden till att fortsätta, så vi kom aldrig till sjön [havet].

Men det var en väldigt minnesrik sommar. Tack för mej.

Efter några frågor och svar om när flottningen upphörde tar Albin till orda och sätter in flottningens upphörande i ett annat sammanhang, där det historiska samtalsämnet plötsligt blir nutidsrelevant och visar på maktförhållanden som har verkan idag.

För oss som bodde upp efter Umeälven som så småningom blev totalreglerad, vi var inte alls glada när flottningen upphörde, därför att det betydde att – eller det var ju så här att när man byggde ut Umeälven, så lovade då exploatörerna att: Om vi får bygga ut hela Ume älvdaalen i sin helhet så kommer ni för all framtid att vara förskonade från översvämningar. Och vi var ju tillräckligt gammal för att minnas 1938,⁴ hur det såg ut då, så dom flesta gick ju på det där då. Men jag kan säga att efter 1980. det har aldrig varit så mycket översvämningar i Umeälven som från den dan.

Han avslutar med att ge ärebetygelser till alla flottare och hävdar att de utförde

bragder, ” jag har en *stor* respekt för det och jag känner mig *stolt* över att ha sett dessa människor i aktion”. Rune hakar på med att dra sig till minnes ”dom där gamla kämparna som flottade längs Vindelälven”, och ger en rad koncentrerade personnotiser och anekdoter. När han nämner en flottarbas vid namn Selin, blir det avstamp för en lång berättelse. Med utgångspunkt i att det brukade ordnas dans när sladden, dvs. flottarna i slutet, kom till byarna nedströms, berättar han med flera dråpliga detaljer om ett tillfälle när en sådan dans urartade till byaslagsmål, tills Selin lyckades avstyra det.

Nästa talare Bengt signalerar att han vill komplettera framställningen så här långt: ”Jag skulle egentligen velat – jag tror jag gör det, jag vill kommentera det, jag tycker det blir fullständigare bild, [till det] som tidigare berättare” [sagt]. Han tar upp flera olika disparata ämnen: biflöden, fackliga avtal, introduktionen av gummistövlar och termosflaskor, skogsavverkning, barkning och torkning som steg före flottningen, och avslutar med att göra reklam för ett litet minnesmärke över flottningen som man gjort i ordning några kilometer uppströms.

Efter paus med fikaförsäljning fortsätter olika talare att avlösa varandra. Carina försöker att locka fram berättelser om kvinnors deltagande i och minnen av flottning. De kvinnor som tar till ordet, några efter visst trugande, har minnen, främst ur barnaperspektiv om spänningen inför flottarnas ankomst, och bekräftar intrycket av fest och dans. Någon har ett tidningsklipp med ett foto från 1908 och efterlyser upplysningar om personerna, en annan har ett häfte och läser upp notiser om löner för att exemplifiera innehållet. Bengt återkommer med ett förtydligande till sitt inlägg före paus, och påminner om

att det också funnits en betydande flottning av tjärtunnor. Rune får ordet och ger en välstrukturerad skildring av tjärflottning, som han inledningsvis förankrar i behovet av tjära i 1800-talets skeppsbyggeri i Umeå och nedöver kusten. Därefter bygger han en framställning som börjar vid tjärdalarna, tar upp hur tunnorna fogades samman till en flotte, vilka forsar som var för strida, fram till leverans till uppköpare, med beskrivning av utprovningsen av tjärans kvalitet. Nästa talare återanknyter genom att påpeka behovet av tjärade rep i timmerflottningen, och fyller på med en detalj om hur regleringen av Umeälven skapade problem i flottningen, med timmer som fick ligga länge.

För att då fånga dom virket i Fällforsen, släppte inte iväg det. utan vi fick hela dämningssområdet ända upp till Kolksele fullt av virke. Halva sommarn. Det gick inte att ta sig över med båt eller nänting. Och så då när timret låg långa tiderna under vattnet, då börja det på att lukta i dom också.

Andra fortsätter att komplettera med detaljer, som att gamla stockar som förlorat sin bark var hala att gå på. Flera återkommer till timmerbrötarna, både som en fascinerande bild, när det gick att gå tvärs över älven på stockar, och som ett problem i arbetet för flottarna. Den som blir den siste talaren låter timmerbröten bli en sammanfattande symbol för hur flottningen och flottarna ska kommas ihåg – och ställer det hårda riskfyllda arbetet i relation till den ekonomiska ramen där den enes utsatthet skapade den andres vinst.

Jag tycker att det här ska, ska, ägna en liten tanke åt dessa människor som arbeta på de där flottningshistorierna, och tänk på att ställ sig på en bröt där det kanske finns det tiotusen stockar. Och så högvatten. Och så ska du

spränga sönder det där och få det att fara. Det hände ju att *gubbarna* for. Det var inte bara en, utan det var nog bra många. Så jag tycker vi ska ta en stilla tanke åt vilka verkliga bravader dessa människor gjorde. För det var ju många... *breda gossar* som tjänade pengar på det.

ATT BERÄTTA FLOTTNING

I likhet med Charles Briggs exempel hur talande, behärskning av genrer och tolkning av texter skapar maktpositioner på offentliga möten i en by i New Mexico (Briggs 1988; se även Schneider 2002, kapitel 6), är det berättandet som skapar dynamik åt kvällens förlopp. Även om den kollektiva endräkten här står i centrum, det är ingen intern politisk fråga som ska avgöras, så finns en vilja att vara delaktig och påverka slutresultatet som driver kvällen framåt. Olika personer tar till orda, främst för att komplettera varandra, fördjupa och förtydliga, föreslå tolkningar och förstälseramar, undantagsvis hävda motsatta budskap.

Det finns två modaliteter, två sätt att uttrycka sig, som genomsyrar vad som sägs under kvällen. Dels finns det kollektiva berättandet av flottningen. Evenemanget är utannonserat som berättar-afton, och alla som tar till ordet håller sig till ämnet. Förutom att publiken berättar för varandra och för kvällens programledare finns också förutsättningen att det som berättas ska återberättas i ett annat sammanhang, för en annan publik med mindre förväntade förkunskaper. Här kan vi betrakta hela kvällen som uppbygget av en *hyperberättelse*.⁵ De enskilda framträdandena är inte enbart personliga minnen om flottning, utan framförs och formuleras som delar i en större skildring av flottningsepoken. Här blir då de olika talarnas sätt att presentera sin bakgrund verktyg

för att skapa auktoritet till de egna utsagorna.

Det finns också en dimension som slås an av inledarna Carina och Ingemar i deras inledande inramning och som aktualiseras i deras kommentarer och mellan snack för att initiera mer berättande och i deras avslutning av kvällen, som också några av talarna direkt aktualiserar. Det är dimensionen av *metakommunikation*, fortlöpande kommentarer om berättandets form och innehåll som både tjänar till att rikta publikens uppmärksamhet i önskad riktning och att styra det fortsatta förloppet (se Babcock 1977).⁶ Framför allt är detta tydligt som svar på frågan *Om man skulle berätta om flottningen, vad skulle då vara relevant att ta upp?* Flera talare markerar en medvetenhet på detta plan, genom att föreslå ämnen (som i vissa fall andra tog upp) och direkt säga:

Men jag misstänker att det finns flera äldre personer i den här församlingen som kan en hel del om tjärtunnsflottningen.

Om ni vill ta upp benämningar...

Jag saknar översta, huvuddelen av Umeälven.

Andra är inte lika uttalade men bidrar performativt, genom att ta till orda under kvällen, till att besvara frågan om hur flottningen ska berättas. Bengts inlägg som avslutar första delen av kvällen är långt och rapsodiskt, den inre koherensen i hans inlägg är svår att urskilja om det inte vore för att han inleder med att betona att han vill komplettera vad som tidigare blivit sagt.

ÄR DETTA BERÄTTELSE?

I berättandet under denna kväll finns sammantaget ingen överordnad tempora-

litetsdimension som bestämmer strukturen. Den som vill leta efter narratologi-modellernas förloppsmönster kan möjligen haka fast sig i "från inland till kust" som ett bestämt förlopp i tiden, men det är samtidigt ett cykliskt förlopp som upprepas år efter år. Det finns insprängda berättelser med en tydlig konventionell narrativ struktur och tydliga markeringar av inledning och avslutande poäng, men de är inbäddade i hela kvällens samtalskontext. Det är inte historier med fristående underhållningsvärde som är huvudpunkten för kvällen; de fogas in i det kollektiva samtalet.

Dessutom, vad som också karaktäriserar de olika inläggen, är att de konstruerar ett särskilt tidrum, kallat "flottningsepooken". Med William Labovs begrepp (i modellen *abstract, setting, complicating action, evaluation, result/resolution, coda*) är det en särskild "setting" som här får dominera berättandet (Labov 1972). Det händelseförlopp som i så fall konstituerar berättelsen är huvudsakligen underförstått: *förr* fanns flottningen, mellan *förr* och berättarsituationens *nu* har flottningen försvunnit. Med Mieke Bals kategorisering av *narrativa element* (Bal 1988:3 ff) har berättandet tyngdpunkt vid tid och rum, kanske också aktörer. Händelser som driver berättelsen framåt är inte lika närvarande men finns antydda. Nedläggningen av flottningen är den definitiva händelsen, men också fackliga avtal, orsaker till att flottningen uppstod, tekniska innovationer som förändrade vardagen. Berättandet av "hur det var förr" implicerar händelseförlopp, men förändringen är inte så mycket i fokus för berättandet som just ett annat tidrums *annorlundahet*. Komplikationen och upplösningen enligt Labovs modell finns redan etablerade i den inramning berättarkväl-

len ställt upp: komplikationen var nedläggningen av flottningen, och upplösningen består i att flottningen som social praxis och de personligheter, kompetenser och kulturmiljöer som hängde samman med den inte längre är närvarande. Denna del av berättelsen om flottningen behöver inte uttalas.

VEM BERÄTTAR OCH VARFÖR?

I den mångsidiga rörelse för muntligt berättande som nu är verksam finns en argumentationslinje som framhåller en folkligt/demokratisk karaktär, där *de som själva varit med, den lilla människan, lokala krafter* får talutrymme med användning av sina egna genrer. Här kan berättarkvällar som denna inordnas i en linje från Gräv där du står-rörelsen, 1980-talets arbetarspel, studiecirklar i självbiografiskt skrivande m m. *Lokal kunskap, historia underifrån* och *motstånd* har blivit begrepp som inordnar ett folkligt berättande i en större samhällsstruktur. Här är det dock viktigt att ta fasta på Webber & Mullens varning för att reducera ett folkligt berättande till konkretiseringar av övergripande samhällsmodeller: "However useful they may sometimes be to maintain a sense of community, grand narratives inevitably obscure the complex voices and faces of individual people" (2011:226). Det lokala och individuella kan ha sin främsta relevans just lokalt och individuellt. Under denna berättarkväll finns både en ambition att rekonstruera och manifesteras inordning i ett "grand narrative" genom att skapa underlag för att berätta för omvärlden om flottningen som en del av samhällets tidigare produktionsorganisation, men också att individuellt positionera sig, familjen och släkten inom lokala sammanhang

med egna erfarenheter och historiska kunskaper som argument. I det sammanhanget blir frågan om vilka erfarenheter och vilka egenskaper, och vilka personer och grupper som ska lyftas fram både en fråga om vad som ska representera utåt och vad de säger om relationer och positioner inom gruppen.

Syftet med kvällen var främst att skapa en kollektiv berättelse om en historisk period, men nuets maktrelationer och livsvillkor bryter igenom och påverkar vad som är möjligt, intressant, och att ta upp – både som kommentarer till nuet och som konstraster till nuet. Hänvisningarna till vad utbyggnaden av Umeälven betyder idag kollapsar berättelsens då med berättarsituationens nu, och skapar tydliga positioner inom maktrelationer på ett övergripande samhällsplan. Mer underliggande finns också teman som kroppsarbete, orättvisor, könskontrakt, ålder, som gör berättelserna möjliga och meningsfulla att berätta i nuet (jämför Amy Shumans begrepp "tellability"), både med referens till samhället i stort och på lokal nivå. Här blir då sättet att underbygga auktoritet för sina uttalanden nycklar till analys.

NOTER

¹ En journalistiskt upplagd provkarta från Sverige finns i Hostetter & Rehnman 2002. För professionella rörelser i andra länder, se bland andra Görög-Karady 1990, Sobol 1999, Wilson 2006, MacDonald 2006, Andersen 2011, Meier 2013.

² Jag har givit talarna pseudonymer.

³ Se också Palmenfelt 2010 om vem som är berättigad att framföra berättelser i spannet individuella – kollektiva erfarenheter.

⁴ Detta är inträffade stora översvämningar i både Ume- och Vindelälven, vilket hållits i minne både genom spektakulära foton av roddbåtar i central bebyggelse som återgivits i lokala kalendrar, och genom de nya översvämningar som uppstod i

samband med värfloerna 1993 och 1995 där kraftverksbolagen fick stor kritik för att inte ha kontroll över vattenmängden i dammarna.

⁵ Här syftar jag på en struktur som inbegriper flera berättelser och berättelsefragment, utan att för den skull tillskriva begreppet den samhällsordnande status som ”grand narrative” associeras med. *Hypernarrative* används på detta sätt inom digitala studier, analogt med hypertext. Se även not 6.

⁶ Babcock (1977) använder *metanarrative* för att beteckna kommentarer om berättelsers form och innehåll, men denna term används av många för ”ramberättelser” eller på samma sätt som jag här använder hyperberättelse – alltså utan uttalad medveten reflektion, vilket förleden *meta-* annars signalerar.

REFERENSER

- Andersen, Lene, 2011. “Contemporary storytellers and traditional folk narratives in Denmark”, i *Fabula*, vol. 52, issue 1, s. 43–57.
- Babcock, Barbara A, 1977. “The story in the story: Metanarration in folk narrative”, i Bauman, Richard, *Verbal Art as Performance*, s. 61–79.
- Bal, Mieke, 1988. *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative*. University of Toronto Press.
- Bauman, Richard, 1977. *Verbal art as Performance*. Rowley, Mass.: Newbury House.
- Bauman, Richard, 2012. “Performance”, i Bendix, Regina & Hasan-Rokem, Galit (eds.), *A Companion to Folklore*. Wiley-Blackwell, s. 94–118.
- Brémond, Claude, 1970. “Morphology of the French folktale”, i *Semiotica*, s. 247–276.
- Briggs, Charles L., 1988. *Competence in Performance: The Creativity of Tradition in Mexican Verbal Art*. Philadelphia.
- Dolby, Sandra K., 1989. *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*. Bloomington: Indiana University Press.
- Görög-Karady, Veronika, 1990. “The new professional storyteller in France”, i Röhrich, Lütz & Wienker-Piepho, Sabine (eds.), *Storytelling in Contemporary Societies*. Tübingen: Gunter Narr, s. 173–184.
- Hostetter, Jenny & Rehnman, Mats, 2002. *Berättelsens röst*. Stockholm: W&W.
- Labov, William, 1972. “The transformation of experience in narrative syntax”, i *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, s. 354–396.
- MacDonald, Margaret Read, 2006. *Ten Traditional Tellers*. Urbana/Chicago: University of Illinois Press.
- Meier, Moon, 2013. “You should say such things that mobile phones will fall: Storytelling as a personal contact between teller and listener”, i Asplund Ingemark, Camilla (ed.), *Therapeutic Uses of Storytelling: An Interdisciplinary Approach to Narration as Therapy*. Lund: Nordic Academic Press, s. 63–71.
- Palmenfelt, Ulf, 2010. “Narrating cultural heritage”, i *Journal of Ethnology and Folkloristics*, vol. 4, nr 1, s. 63–73.
- Schneider, William, 2002. ... *So they Understand: Cultural Issues in Oral History*. Logan: Utah State University Press.
- Shuman, Amy, 1986. *Storytelling Rights: The Uses of Oral and Written Texts by Urban Adolescents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shuman, Amy, 2005. *Other Peoples' Stories: Entitlement Claims and the Critique of Empathy*. Urbana: University of Illinois Press.
- Sobol, Joseph D., 1999. *The Storytellers' Journey: An American Revival*. Urbana: University of Illinois Press.
- Todorov, Tzvetan, 1977. *The Poetics of Prose*. Ithaca: Cornell University Press.
- Webber, Sabra J. & Patrick B. Mullen, 2011. “Breakthrough into comparison: ‘Moving’ stories, local history, and the narrative turn”, i *Journal of Folklore Research* (48):3, s. 213–247.
- Wilson, Michael, 2006: *Storytelling and Theatre: Contemporary Storytellers and their Art*. New York: Palgrave Macmillan.

SUMMARY

Narrative, Description, Authority
(Berättelse, beskrivning, auktoritet)

This article analyses the flow of speeches during a ”storytelling evening” in a northern Sweden village, where people had been invited to tell stories about the times and the work when timber and tarbarrels were floated down the river. Focus is on how speakers claim authority and entitlement to have something to say, and how a large-scale hyper-narrative of “the floating epoch” is negotiated.

Discussed in William Labov's terms, although the result tends to give a general description without a clear narrative structure, there is a narrative closure implicit in the theme of the evening: when the floating work ended, the social life described also ended. Furthermore, the relevance of the storytelling is not only to find in the pride of the local history, but also in giving opportunity to comment on the contemporary situation where the hydro-

electric power plant regulates the river and affects the landscape and living conditions.

Keywords: storytelling events, narrativity, narrative entitlement, timber floating.

Alf Arvidsson, Professor in Ethnology, Department of Culture and Media Studies, Umeå University, Umeå, Sweden.

Om språkbruk, generaliseringar och ett besvärligt material

ASBJØRG WESTUM, fil.dr, är universitetslektor i nordiska språk vid institutionen för språkstudier, Umeå universitet. Hon skrev sin avhandling om folklig sjukdomskategorisering och har därefter studerat berättelser om spanska sjukan. Hon medverkar för närvarande i de tvärvetenskapliga forskningsprojekten Literacitet i Sápmi: flerspråkighet, revitalisering och literacitetsutveckling i ett globaliserat Norden samt Vilka dörrar kan språk öppna?

”Man skulle önska man kunde säga nåt mer generellt, liksom. Inte bara hålla på med en berättelse i taget!” Ungefär så sade en språkvetarkollega vid ett narrativt symposium som jag deltog i. Det är inte utan att den tanken har slagit mig också, när jag under senare år har lyssnat till och analyserat berättelser om spanska sjukan från främst Norrbotten och Västerbotten. För varje berättelse är unik, situationen den framförs i är unik, och språkbruket är unikt såtillvida att det tillhör en viss individ som i en viss situation inför en viss intervjuare berättar en berättelse, som kanske hade varit annorlunda, med ett annat språkbruk, ifall den hade framförts någon annan gång inför en annan intervjuare – det vill säga om den då hade framförts alls. Berättelserna är på så vis ett svårhanterligt material.

Materialet i form av bandinspelningar finns på Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM), och det rör sig om ett 50-tal intervjuer med cirka 60 informanter som mer eller mindre utförligt berättar om sina erfarenheter av spanska sjukan; de flesta intervjuer har en informant, några har två eller tre. Intervjuerna genomfördes av olika intervjuare och sällan med det uttalade syftet att få information om just detta. Snarare verkar den övergripande frågan har varit den mer lösliga ”Hur var det förr i tiden?”. Tidsperioden för insamlandet spänner dessutom över ungefär 30 år, från 1950-tal till 1980-tal.¹

Materialet är alltså inte insamlat på ett systematiskt och konsekvent sätt – intervjuerna har inte planerats och genomförts med tanke på att de skulle analyseras från något visst perspektiv. Enskilda intervjuer, liksom berättelser i intervjuer, kan förstas användas för analys ändå:

man kan undersöka vilka teman som tas upp, hur de initieras och hur de struktureras och formuleras; man kan studera interaktionen mellan olika deltagare eftersom varje intervju har minst två sådana. Därigenom kan man avtäcka meningsskapande element och processer i enskilda intervjuer, berättelser och delar av dessa.

Den centrala frågan för den här artikeln är dock vad man kan göra av materialet som helhet om man vill analysera innehållet med språkbruket som utgångspunkt. För detta ändamål har jag valt ut de passager i materialet där informanter berättar om spanska sjukan som fenomen, alltså där de tar upp frågan vad det var för typ av sjukdom och vilka orsaker den ansågs ha.

ATT ANALYSERA

SJUKDOMSBERÄTTELSERS SPRÅKBRUK

Medan det saknas forskning med språkvetenskapliga utgångspunkter på stora material om människors upplevelse av sjukdom finns det många goda exempel på analyser av enskilda individers sjukdomsberättelser (se t.ex. Thornborrow & Coates 2005). Den kanske mest utförliga studien med denna inriktning har gjorts av språkvetaren Eleanor Ochs och psykologen Lisa Capps och presenteras i deras bok *Constructing Panic. The Discourse of Agoraphobia* (1995). Läsaren får här möta Meg som i många år har lidit av panikångest. Bokens författare visar hur Meg med språkets hjälp konstruerar ett kontinuerligt misslyckande när hon berättar om sina panikupplevelser och vad detta i sin tur betyder för hennes självförståelse och möjligheter att ta sig ur sin situation.

Ett av bokens kapitel behandlar vad författarna kallar "a grammar of panic"

(Capps & Ochs 1995:53 ff.). Författarna illustrerar där hur Megs sätt att uttrycka sig spelar en viktig roll för hennes möjligheter att förhålla sig till sina panikattacker. Exempelvis berättar hon ofta i presens om panikattacker som hände långt bakåt i tiden. Detta gör att Meg om och om igen berättar om det som hände "då" som om det också händer "nu". Vidare ger hon sig själv en semantisk roll där hon själv inte är den som initierar eller orsakar det som händer (a.a., s. 67). Nominalisering är ett sätt att åstadkomma detta. I stället för att säga "I felt impending doom", säger Meg "a feeling of impending doom" (a.a., s. 69). Författarnas slutsats är att Meg genomgående väljer konstruktioner som bekräftar att paniken är integrerad med hennes identitet och befäster hennes roll som hjälplöst offer för situationen (a.a., s. 75 f.).

Genom systematisk analys av enskilda språkdrag kan författarna vaska fram poänger i Megs berättelser som annars inte vore synliga, som exempelvis en av strategier som Meg tar till när hon tillämpar vad författarna kallar abnormalitetens grammatik:

... we find that she relies on a limited set of adverbial expressions to delineate her transition into a state of panic. Not surprisingly, in light of the clinical literature on agoraphobia, Meg routinely marks the onset of panic with adverbs and adverbial phrases that denote the unexpected and unaccountable (a.a., s. 57).

När Meg får panik, kommer den alltså "out of the blue" och "all of a sudden". Betraktade för sig är de ord och grammatiska konstruktioner som hon använder alldeles normala och alldagliga; de tillhör allas språkbruk. Det är frekvensen med vilken vissa specifika ord och fraser förekommer, kombinationerna av dessa, och den språk-

liga kontext där de uppträder som är utslagsgivande och som tillsammans säger något om hur hon konstruerar sitt psykiska tillstånd.

En sådan undersökning låter sig förstås inte göra med det material som jag har haft tillgång till. Capps & Ochs (a.a.) material består av ett stort antal berättelser av en och samma person och intervjuerna är genomförda av samma intervjuare. Eftersom materialet är inspelat under många timmar, över många år, så har också intervjuerna kunnat dokumentera och bekanta sig med Megs språkbruk i vidare mening; de kan se och jämföra hur hon beskriver samma typer av händelser, upplevelser och känslor i olika situationer, kontextualiserat på olika sätt och, som sagt, över en lång tidsperiod.

Berättelserna om spanska sjukan bör mer ses som ögonblicksbilder. Vi kan exempelvis inte vara säkra på att informanterna har berättat alla sina berättelser om spanska sjukan, de mest typiska eller i något avseende mest intressanta, och det går inte att dra några långtgående slutsatser om deras personliga språkbruk i förhållande till pandemiupplevelsen. Frågan är om man utifrån språkbruket i materialet som helhet kan se några generella drag i konstruktionen av pandemin?

SPANSKA SJUKAN OCH BERÄTTELSENA OM DEN

Spanska sjukan var namnet på den förfärliga influensapandemi som bröt ut när första världskriget gick mot sitt slut, och som tog mellan 50 och 100 miljoner människoliv mellan 1918 och 1920. Det var egentligen en vanlig influensa som var ovanligt smittsam och ovanligt dödlig. Smittade kunde dö inom loppet av dagar

eller timmar. Ovanligt var också att oproportionerligt många unga dog i pandemin.² (Hays 2005:385 f.; Elgh 2007:617; Mamelund 2008:601; Taubenberger & Morens 2008:503 f.)

Det är många teman som berörs i berättelserna om pandemin från Norrbotten och Västerbotten, teman som är intimt förknippade med den person som berättar och hans eller hennes specifika erfarenheter och perspektiv på händelser och situationer. Ett tema som dock återkommer i varenda berättelse utan undantag är just det stora antalet döda, ofta exemplifierat och lokalt situerat genom skildringar av hur hela eller stora delar av familjer eller syskonskaror utplånades (Ka400; bd 4919; bd 4852 m.fl.).

I övrigt varierar innehållet, allt ifrån egna sjukdomsupplevelser till berättelser i andra och tredje hand. Varje berättelse har sin egenart, varje berättare sin individuella stil. En del är mycket kortfattade, andra berättar utförligt om händelser och situationer. Miserabla sociala förhållanden skildras ofta, liksom de eländiga villkoren på olika arbetsplatser. Meddelarna verkar på det hela taget angelägna om att förklara för en oftast mycket yngre intervjuare att de talar om en helt annan tid med helt andra levnadsförhållanden (bd 4919; bd 5579; bd 5681; Ruong 046B m.fl.).

Vad var spanskan för slags sjukdom och vilka orsaker hade den?

Alla informanterna i DAUM:s material intervjuades flera decennier efter att den våldsamma influensapandemin ebbat ut. De allra flesta av dem hade genomlevt den efterföljande influensapandemin, nämligen asiaten (1957–1958). De informanter som intervjuades på 1980-talet hade därutöver upplevt även den pandemi

som gick under namnet Hong Kong-influensan (1969–1970). Samtliga hade dessutom erfarenhet av vanliga årsinfluensor, oavsett om de hade insjuknat eller inte.

Vad en människa inte benämner kan ibland säga lika mycket om hennes syn på världen som det hon faktiskt benämner. Därför är det intressant att endast en informant nämner ordet *influensa*, men då inte i anknytning till spanska sjukan, utan med avseende på moderna förhållanden: informanten hävdar att vitlök är bra för ”dom där som har haft gott för å få influensa å yra” (bd 4919; se även Westum 2013:27). Den andra gången ordet förekommer är när en intervjuare ställer frågan ”Kan det ha varit som nån farlig influensa, den där spanskan?” Svaret blir dock både nekande och tvekande: ”Njaa, hä var...” (bd 4852) Med en negation och en oavslutad mening, säger informanten egentligen inget annat än att han nog inte tror att det handlade om influensa. Kanske kan man tolka detta som att han inte vet vad det egentligen rörde sig om för sjukdom.

En vanlig första reaktion när ämnet förs på tal av en intervjuare är ett känslouttryck eller en värdering: Jamen, o då! (Ka400); Hä var ju hemskt! (bd 1694); Hä dödd ju ut folk så huvvaligen! (bd 5579); Jodu, hä var’n hemska sjuka hä... Fa-farlig sjukdom hä. Joo, hon va hård! (bd 4852); Det var en farlig sjukdom det där... spanskan. Den tog många liv (Ruong 046B).

Genomgående är informanterna överens om att spanska sjukan hör ihop med en mycket svår tid – en tid som definitivt placeras i det förflutna och inte har mycket gemensamt med nutidens trygghet, bekvämlighet och goda hygien. Första världskriget är den bakgrund mot vilken

berättelserna speglas. Inte förvånande används adjektiv som *svår* och *hemska* i sådana skildringar, ofta tillsammans det temporala adverbet *då*:

Det var ju det, efter fredsslutet så låg, då va dom ju utestängda och även Sverige hade ju väldigt svårt att få in matvaror. [...] Jo, det va en svår tid då. (bd 4854).

...de va en hemska tid oppi Tärna då (bd 3665B).

Citaten ovan är typiska när informanterna berättar om den svåra tiden. I det första citatet finns ett språkligt element förutom det aktuella adjektivet och adverbet som återkommer hos flera informanter. Det gäller diskurspartiklar, i detta fall *ju*, som visar att informanten förutsätter att kunskapen om den svåra tiden är allmänt känd eller att det man säger är självklart. Detta kommer till uttryck på flera ställen, bland annat i följande citat:

Å så var e ju, å så var e ju förstas lite matn, hä va ju krigsåra, vi holl ju å svält ihel (bd 4852).

Å folk va lite, kanske lite undernärd, för det va inte så... det var inte så gott då (bd 4854).

Flera informanter är också inne på tanken att spanska sjukan mer konkret hör ihop med svält och umbäranden:

...å den där spanska är en svältsjukdom. Dom va för dåligt utfodrade folk då dom fick spanskan (bd 1203).

Denna informant uttrycker sig med rätt stor säkerhet om sjukdomens orsaker. Sjukdomen placeras i tidsmässigt i det förflutna; spanskan *är* en svältsjukdom, men folk *fick* den när de *var* undernärd.

I stället för att ge sig in på frågan om sjukdomens orsaker är det många som i stället väljer att beskriva karakteristiska symptom: hosta, häftigt näsblod och hu-

vudvärk samt extrem trötthet, svår yrsel och hög feber (bd 4852; bd 3729; bd 961 m.fl.). Andra berättar om *lunginflammation*, vilket i de flesta fall också visade sig vara den direkta dödsorsaken för dem som inte överlevde:

Ja, det var väl ungefär, om man tänker en lunginflammation av mycket, mycket kraftigt, jag skulle anta det. [...] Det var mycket, det var en mycket svår sjukdom, det var en farsot, det var en farsot som drog fram... (bd 4854).

Som framgår av citatet visar informanten här ett tydligt behov av att modifiera sitt yttrande på flera ställen, så helt säker är hon nog inte. Detta antyds av modifieringar som *väl ungefär, om man tänker, jag skulle anta det* samt av de oavslutade meningarna. Hon tror att det måste ha handlat om en mycket kraftig lunginflammation, ett yttrande som hon preciserar och förstärker genom dubbleringen av *mycket* (*mycket, mycket kraftigt*). Det hon är helt säker på är dock att spanska sjukan var en ovanligt svår sjukdom och att den var smittsam, att det med andra ord rörde sig om en *farsot*. Däri får hon medhåll av många informanter, även om detaljnivån i påståendena kan variera liksom informanternas grad av övertygelse:

Ja, hä va väl en farsot. (Ka915)

Ja, dem fick ju lunginfl... det va ju egentligen... det va ju det-eh, dem fick ju det nästan allihop. (bd 3740)

Å det där va lungbrand. [...] Hä va lunginflammation å gick över i lungbrand. Dem hoste opp lungen, hä är senare tids forskning på det där (bd 4919).

Från det första citatets modifierade *väl en farsot*, över det andra citatets avbrutna och inte fullföljda påstående, till det sista citatets auktoritetsargument där informanten hänvisar till *senare tids forskning*, kan vä-

gen synas lång när det gäller synen på sjukdomen. Skildringarna av sjukdomen som sådan är många. Vad det råder enighet om i materialet som helhet är att spanska sjukan var mycket smittsam och mycket dödlig samt att den hör till det förgångna; det är inte en sjukdom som finns, utan en sjukdom som fanns.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Vad en analys av berättelserna i materialet med fokus på det språkliga uttrycket kan ge är en del av en kontext- och situationsberoende konstruktion av spanska sjukan, en konstruktion som är tillkommen i ett specifikt sammanhang, för en specifik intervjuare och eventuellt andra som befinner sig i rummet, och allt sker inom den mycket begränsade tid då intervjun pågår.

Trots att vi inte vet med vilka språkliga medel materialets informanter skulle ha beskrivit sina upplevelser av andra sjukdomar, verkar ändå spanska sjukan ha intagit en mycket speciell position i deras medvetenden. Detta är i och för sig inte överraskande då det handlar om den mest katastrofala pandemi som drabbat mänskligheten efter digerdöden (Hays 2005: 385 ff.; Mamelund 2008). Med tanke på de förfärliga upplevelser och förödande konsekvenser som den förde med sig för informanterna och deras omgivning, kan man dock med visst fog påstå att mycket i de resultat som har presenterats här framstår som självklart, till exempel förekomsten av de många känslouttrycken och allmänt värderande ord som *hemsk* och *svår*. Å ena sidan är det ganska förväntat att sådana uttryck har en hög frekvens, å andra sidan kan man inte på grund av materialets karaktär veta hur de olika informanterna normalt brukar använda dessa typer

av uttryck. Materialets karaktär utgör därför ett metodiskt hinder för en språklig analys.

Mest iögonfallande för en nutida betraktare är kanske att spanska sjukan aldrig beskrivs som eller associeras med influensa, att informanterna fortfarande när intervjuerna gjordes var osäkra på vad det egentligen var för slags sjukdom. Att döma av vad som faktiskt sägs, hör influensa den moderna tiden till. Kanske är det så enkelt att ordet influensa först senare blev allmän egendom, och att informanterna därför inte kopplar samman ordet med en farsot som låg långt tillbaka i tiden. Materialets karaktär gör dock att vi inte kan ge ett säkert svar på den frågan heller.

Under senare år har det framförts kritik mot det sätt på vilket berättelser har använts inom medicinsk humaniora. Den kanske mest omfattande kritiken har lämnats av Paul Atkinson som anser att forskningsfältet som helhet lider brist på metod och systematik och därför inte kan lämna resultat som kan generaliseras, och att studierna därför aldrig presenterar resultat som sträcker sig bortom det individuella.³ Det han bland annat efterlyser är vad han beskriver som "systematic syntheses and meta-analyses of how, in general, such accounts are constructed, using what rhetorical devices, with what functions, and with what effects" (Atkinson 2009). Detta är naturligtvis högst relevanta synpunkter, och den analys som har gjorts här understryker snarast dessa behov.

Grundlighet, systematik och detaljrikedom i resultatet saknas inte i Capps och Ochs (1995) rika och komplexa studie av Megs panikberättelser där hennes syn på sig själv, sin sjukdom och möjligheterna att bli av med den beskrivs och analyseras. Men undersökningen begränsar sig till en

enda individ, och eftersom andra studier över likartade sjukdomssyndrom har gjorts med andra utgångspunkter, kan resultaten inte direkt jämföras (se t.ex. Vanheule & Hauser 2009; Thornborrow & Coates 2005). Det är inte svårt att hålla med Atkinson om att forskningsfältet kan behöva viss uppstramning. Alla former av analys kräver förstas systematik och konsekvens i förberedelser, materialinsamling, transkription och övrig bearbetning utifrån det perspektiv man avser lägga på analysen. Frågan är väl bara vad som faktiskt låter sig generaliseras? För upplevelsen av sjukdom torde trots allt i slutändan vara en ganska individuell historia.

NOTER

- 1 Berättelserna om spanska sjukan har studerats inom ramen för det tvärvetenskapliga projektet "Historiska influensapandemier som kunskapskälla för beredskapsplanering" vid Umeå universitet. Projektet, som pågick mellan 2006 och 2009, finansierades av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap samt av Institutet för språk och folkminnen (SOF) för den del som rör berättelser om spanska sjukan.
- 2 Pandemin fick, något missvisande, beteckningen spanska sjukan på grund av att de första rapporterade sjukdomsfallen kom från Spanien. Den spanske regeringen erkände att en ny och okänd sjukdom hade drabbat landet. Eftersom landet var neutralt hade man inte samma intresse som krigförande länder att hålla inne med det slags nyheter (se t.ex. Mamelund 2004:1 f.).
- 3 För en översikt över forskningen inom området, se Hydén & Brockmeier 2011:1 ff.

REFERENSER

- Atkinson, Paul, 2009. "Illness narratives revisited: The failure of narrative reductionism", i *Sociological Science Online*, 14:5. Published November 30, 2009. <http://www.socresonline.org.uk/14/5/16.html> (hämtad 20 mars 2012).
- Capps, Lisa & Ochs, Elinor, 1995. *Constructing*

- Panic: The Discourse of Agoraphobia*. Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press.
- Cheshire, Jenny & Ziebland, Sue, 2005. "Narrative as a resource in accounts of the experience of illness", i Thornborrow, J. & Coates, J. (eds.), *The Sociolinguistics of Narrative*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- DeFina, Anna & Georgakopoulou, Alexandra, 2012. *Analyzing Narrative: Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. New York: Cambridge University Press.
- Elgh, Fredrik, 2007. "Pandemiers påverkan på samhället: Historisk erfarenhet nödvändig för dagens beredskapsåtgärder", i *Läkartidningen* (8) 104, s. 615–619.
- Georgakopoulou, Alexandra, 2001. "Arguing about the future: On indirect disagreements in conversations", i *Journal of Pragmatics* (33), s. 1881–1900.
- Hays, J.N., 2005. *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, Inc.
- Hydén, Lars-Christer & Brockmeier, Jens, 2011. "Introduction: From the retold to the performed story", i Hydén, Lars-Christer & Brockmeier, Jens (eds.), *Health, Illness and Culture: Broken Narratives*, s. 1–15. New York & London: Routledge.
- Mamelund, Svann-Erik, 2004. *Spanish Influenza and Beyond: The Case of Norway*. Oslo: University of Oslo.
- Mamelund, Svann-Erik, 2008. "Influenza, historical", i Heggenhougen, K. & Quah, S. (eds.), *International Encyclopedia of Public Health* 3, s. 597–609. San Diego: Academic Press.
- Taubenberger, Jeffrey K. & Morens, David M., 2008. "The pathology of influenza virus infections", i *Annual Review of Pathology: Mechanisms of Disease* 3, s. 499–522.
- Thornborrow, Joanna & Coates, Jennifer (eds.), 2005. *The Sociolinguistics of Narrative*. (Studies in Narrative). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Westum, Asbjørg, 2012. "Händelsens konturer: Eller varför alla dessa upprepningar i Almas berättelse om spanska sjukan?", i Edlund, L-E. & Andersson, Daniel (red.), *Språkets gränser och verklighetens: Perspektiv på begreppet gräns*. Umeå: Institutionen för språkstudier, s. 33–49.
- Westum, Asbjørg, 2013. "Å du minns ju spanska du? På spaning efter konstruktionen av en pandemi", i Andersson, Daniel & Haugen, Susanne (red.), *Språken, tiden, rummet: Festskrift tillägnad Lars-Erik Edlund på 60-årsdagen den 16 augusti 2013*. Umeå: Institutionen för språkstudier, s. 13–30.
- Åman, Margareta, 1990. *Spanska sjukan i Sverige: Den svenska epidemin 1918–1920 och dess internationella bakgrund*. Uppsala: Uppsala universitet.

SUMMARY

Language, Generalization of Results and a Difficult Material
(Om språkbruk, generaliseringar och ett besvärligt material)

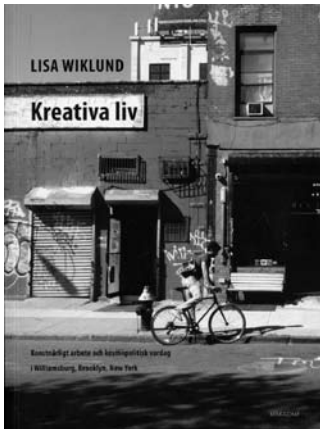
This article deals with narratives from northern Sweden about the Spanish flu pandemic (1918–1920). There are about 50 narratives collected between ca. 1950 and 1980. All of them were elicited in interviews: some were told in interaction with two or more informants, some are told by one informant in interaction with the interviewer, and some are monologues. There are different interviewers. The interviews have not been planned or conducted in a systematic and consistent way, or with a purpose to investigate the informants' experiences of the Spanish flu. Rather, the main purpose seems to have been to elicit stories about "the old days". Drawing on linguistic choices from the material as a whole, this article discusses the informants' notion of the pandemic and their conceptions of etiology. The article concludes that the most conspicuous feature is what is not mentioned by any informant, namely the word *influenza*. Further, the Spanish flu clearly belongs to a past era that has no resemblance to modern society. It was an era characterized by suffering, poor sanitary conditions and starvation. As well, the article briefly discusses the critique of medical humanities and the study of illness narratives for the lack of systematic analyses and syntheses of how these are constructed in general.

Keywords: illness narratives, Spanish flu, pandemic, language, methodology.

Asbjørg Westum, PhD, Senior Lecturer at the Dept. of Language Studies, Umeå University, Umeå, Sweden.

Anmälningar och notiser

Bland kreativa typer och nya livsstilar i Brooklyn, New York

Lisa Wiklund, *Kreativa liv: Konstnärligt arbete och kosmopolitisk vardag i Williamsburg, Brooklyn, New York*. Göteborg/Stockholm: Makadam förlag, 2013.

Det kosmopolitiska draget är tydligt i göteborgsetnologen Lisa Wiklunds avhandling. Hennes undersökning handlar om sexton personer (tio kvinnor och sex män) födda i Japan på 1970- och 1980-talen, som alla har flyttat till stadsdelen Williamsburg i New York, för att i den ”nya världen” satsa på karriärer inom kreativa sysselsättningar och livsstilar långt ifrån hemlandet Japans konventioner och krav.

De flesta av dem är välut-

bildade; jurister, konstnärer, fotografer, designers, och merparten är uppvuxna i medelklassförhållanden i Japan. Utifrån ett omfattande intervjumaterial visar författaren på hur intervjupersonerna bryter mot normer genom att, inte utan uppföringar, avstå från uppväxtens/föräldrarnas krav och förväntningar i Japan. De avstår från givna, trygga sammanhang till förmån för självständigt valda gemenskaper, och de ser New York som platsen för kreativ personlig utveckling och ett för dem helt nytt kosmopolitiskt sammanhang.

Författaren skriver att den här generationen unga tillhör en för sitt hemland alldeles speciell generation. De har getts möjligheter att göra personliga val som inte var möjliga för deras föräldrar. Avhandlingen visar på hur en kosmopolitiskt präglad vardag kan medföra både möjligheter och hinder. En eventuell flytt tillbaka till hemlandet är t.ex. inte alldeles självklar.

En examen i juridik eller ekonomi t.ex., är färskvara i Japan, och det är inte så lätt att kliva in i ett jobb från

scratch efter ett antal års bortavaro.

Även det kreativa livet i Williamsburg kan fresta på. Informanterna får ständigt förhålla sig till hipster-stereotypen och anklagelser om att vara ansvarslösa eller bortskämda individualister. Den gentrifieringsprocess som Williamsburg har genomgått under de senaste decennierna har i all tydlighet påverkat de unga japanernas bohemiska tillvaro. Kampen är alltid närvarande, drömmarna likaså.

Ett övergripande syfte med avhandlingen är att undersöka hur en kosmopolitisk vardag erfars på en individuell nivå och hur detta kan förstås i relation till nationell identifikation. En av undersökningens kanske viktigaste poänger är att visa hur erfarenheter präglade bland annat av nationella tillhörigheter, inte självfallet innebär att vi människor är produkter av våra ”kulturer” utan förmögna att göra även ibland obekväma val.

De teoretiska utgångspunkterna är flera. Det handlar mycket om *plats* och det är Williamsburg, Brooklyn som är platsen. Författaren skriver

att Brooklyn är bara EN av många liknande, som hon kallar det, tydliga mellanmänskliga mötesplatser. Vissa stadsdelar i dagens Berlin, och östra delarna av London är andra liknande nutida dynamiska miljöer. Barcelona räknas också hit. Dessa platser har blivit *inspirationsscener* – både såtillvida att människorna i dessa miljöer stimulerar varandra, och i en vidare mening, genom att livet som försiggår här influerar resten av världen.

Det handlar också om *rum*, det författaren kallar för "betydelsebärande rum". Hon anknuter här till den franske filosofen och teoretikern Michel de Certeaus användning av begreppen *space* och *place*. Sentensen "space is a practised place" rymmer den för avhandlingen centrala utgångspunkten att människors vardagliga brukande av platser konstituerar rum som inkluderar egna erfarenheter, tankar och olika slags berättelser som finns på platsen, tillsammans med platsens materiella manifestation.

Antropologen Arjun Appadurais användning av begreppen "ethnoscapes och mediascapes" och socialantropologen Thomas Hylland Eriksens tankar kring det han kallar identifikationsbegreppet, är andra viktiga ingångar i Lisa Wiklunds teoretiska bygge. Det som sammanför Appadurai och Hylland Eriksen är att de talar om en ny syn på en global, kosmopoli-

tiskt präglad värld och ett delvis nytt sätt att se på nationell tillhörighet.

Och – det finns väl knappast någon avhandling där Pierre Bourdieu inte får plats. Så är det även här. Författaren talar om sina informanternas roll inom produktionsfält, konsumtionsfält och alternativa fält. Fast hon skriver att hon i likhet med etnologen Lars Kaijser i avhandlingen *Lantbandlare* (1999) ibland frigjort sig från Pierre Bourdieus snäva fältdefinitioner och låtit dessa utgöra, som hon skriver, "en mer pragmatisk inspiration" i tankearbetet.

Metodiskt bygger undersökningen på intervjuer på plats i New York, men även i Japan och i Sverige. Författaren har bedrivit ett flertal fältarbeten med löpande deltagande observation under sammanlagt en femårsperiod, åren 2008–2012. Hon har även nyttjat andra källor för sin kunskapsinhämtning, t.ex. bloggar, hemsidor och sociala medier som Facebook, Myspace och Instagram, samt naturligtvis haft en omfattande mejlkorrespondens. Materialet har även kompletterats med andra relevanta källor som tidningsartiklar och internetsidor.

Författaren säger sig även ha använt sig av det hon kallar för "rörlig etnologi" dvs. translokala fältstudier som i många fall handlar om att följa människor snarare än att på egen hand undersöka platser.

Lisa Wiklunds avhandling är en av de mer intresseväckande etnologiska undersökningar som jag läst på länge. Det är välskrivet och tillgängligt – och inte minst viktigt, det är en reflexiv, diskuterande och drivande text. De teoretiska resonemangen finns med igenom hela boken och de upplevs inte som betungande eller påklistrade utan snarare är dessa resonemang motorn som för texten framåt.

New York, New York!

REFERENSER

- Appadurai, Arjun, 2010. *Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Certeau, Michel de, 2002. *The Practise of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Eriksen, Thomas Hylland, 2007. *Globalization: The Key Concepts*. Oxford: Berg.
- Hannerz, Ulf (red.), 2001. *Flera fält i ett: Socialantropologer om translokala fältstudier*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Melucci, Alberto, 1992. *Nomader i nuet: Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Sköld, Matilde, 2010. "Hipstern en ironisk rebell utan agenda", i *Dagens Nyheter*, 18 juli 2010.

Roger Jacobsson, docent
Kulturella Perspektivs
chefredaktör

”Förändring är dess livsluft”

Folkloristikens aktuella utmaningar: Vänbok till Ulf Palménfelt. Redigerad av Owe Ronström, Georg Drakos och Jonas Engman. Visby: Gotland University Press, 2013.

I vänboken till Ulf Palménfelt sägs att Folkloristik är ett litet ämne – och att "förändring är dess livsluft". Det är vackert sagt! Och med förändringar följer nya utmaningar. Här skildras folkloristikens förändring från en mer kulturhistoriskt texttol-

kande vetenskap till en etnografiskt samtidsorienterad inriktning.

Det är ett tiotal ledande nordiska folklorister som här tar till orda: Owe Ronström, Visby, Terry Gunell, Island, Barbro Klein, Uppsala, Anne Eriksen, Oslo, Torunn Selberg, Bergen, Jonas Engman, Stockholm, Lotten Gustafsson Reinius, Stockholm, Lena Marander-Eklund, Åbo, Georg Drakos, Stockholm, Anne Leonora Blaukilde, Köpenhamn och Annikki Kaivola-Bregenhøj, Helsingfors.

Folkloristik är ett ämne med anor. Owe Ronström pekar i sin inledande artikel på hur förändringar (sammanslagningar och nedläggningar) inom akademien inneburit att den institutionella hemvisten vid universiteten i Norden på sina håll delvis är oklar och osäker. I Norge är ämnet en del av ämnena kulturvetenskap och kulturhistoria,

i Sverige och Danmark är folkloristik formellt en del av ämnet etnologi. Endast i Finland och Island är folkloristik ett självständigt universitetsämne.

Författarna hanterar och diskuterar kring centrala folkloristiska begrepp, synsätt och tankegångar. En fråga som de flesta berör, uttalat eller mellan raderna, är vad som skall räknas som folkloristikens centrala fält och *raison d'être*. Det går att urskilja åtminstone tre teman: narrativitet, ritual och performance; dessa perspektiv bildar en slags sammanhängande kärna i dagens nordiska folkloristik.

Boken ger en reflexiv och tankeväckande bild över ett ämnesfält statt i förändring – och det är välskrivet och läsvärt!

Roger Jacobsson, docent
Kulturella Perspektivs
chefredaktör

I nästa nummer

Tema:

Medicinsk humaniora

Gästredaktör:

Britta Lundgren

KULTURELLA PERSPEKTIV

Tidskriften för nya kulturstudier

Bästa läsare,
du är mycket välkommen som
prenumerant på Kulturella Perspektiv!

275 kr för fyra nummer 2015

Postgiro 65 33 59-0

*k*ULTURELLA
*p*ERSPEKTIV

*Forum för
kulturforskning*

*275 kronor
för fyra nummer
2015*

I detta nummer medverkar:

Daniel Andersson

Alf Arvidsson

Coppélie Cocq

Roger Jacobsson

Asbjørg Westum

Katarzyna Wolanik Boström